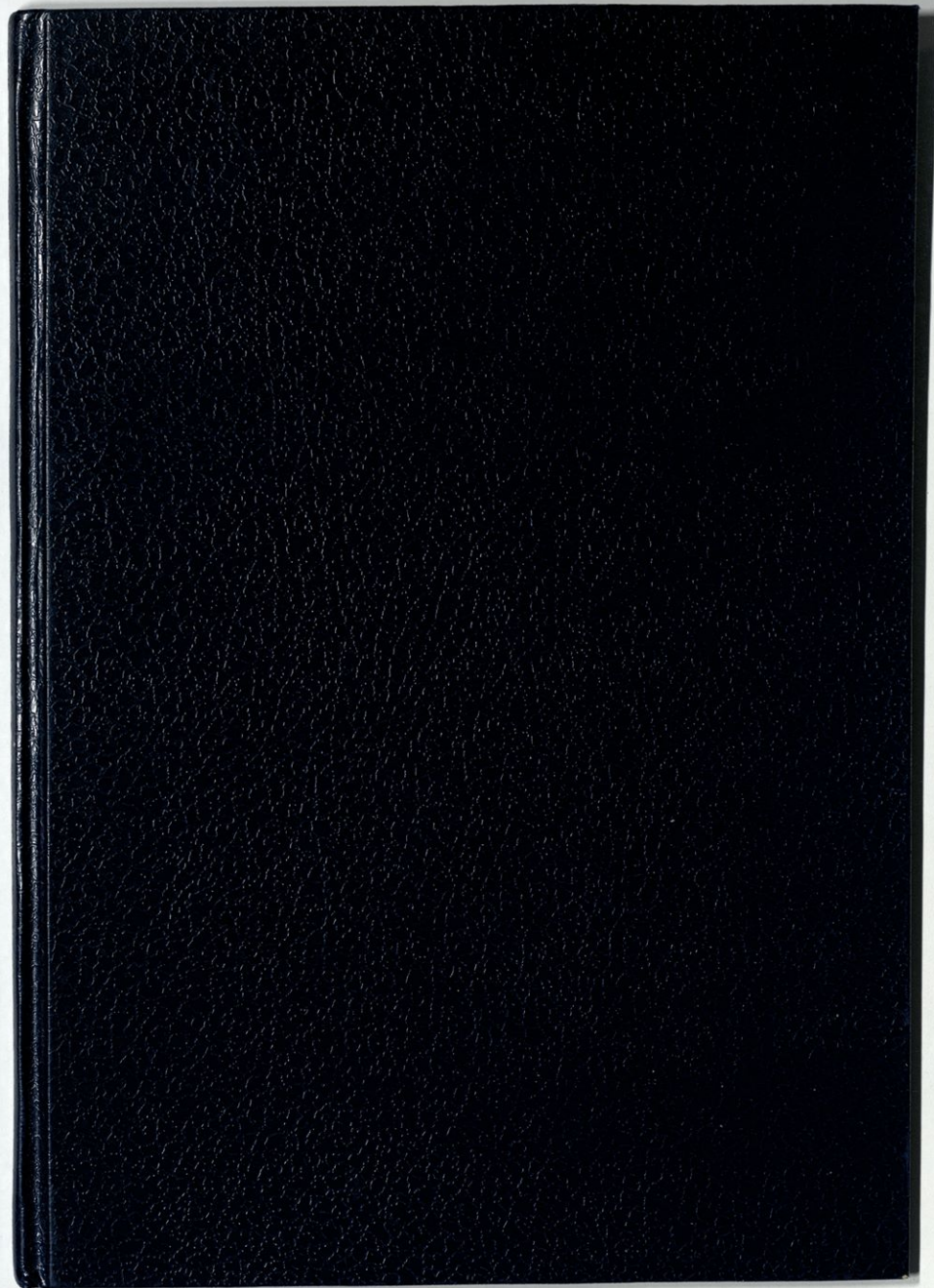
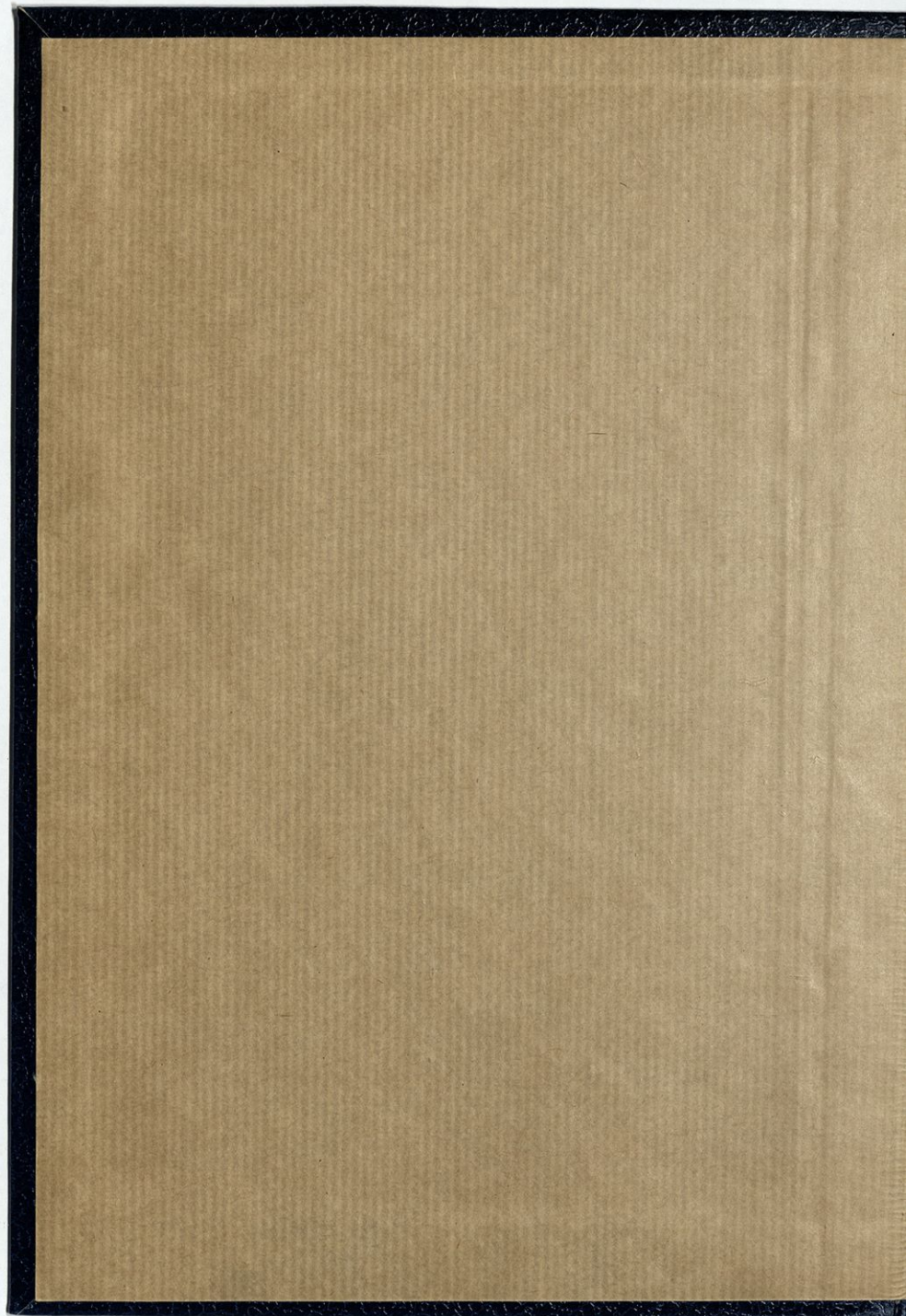

ZAVOD SR SLOVENIJE ZA ŠOLSTVO

III. SPLOŠNE VEŠTINE

IV. VEŠTINE ZA RAZVOJ KREATIVNOSTI

1. Splošne veštine

- a. Komunikativne veštine
- b. Veščine razmišljanja
- c. Veščine reševanja problemov
- d. Veščine sodelovanja

2. Veščine razmišljanja

- a. Veščine razmišljanja
- b. Veščine reševanja problemov
- c. Veščine sodelovanja
- d. Veščine sodelovanja
- e. Veščine sodelovanja
- f. Veščine sodelovanja

V. VEŠTINE ZA RAZVOJ KREATIVNOSTI

1. Načelo ustvarjanja
2. Načelo raziskovanja
3. Načelo sodelovanja
4. Načelo reševanja problemov

VI. NAČIN ORGANIZACIJE IN UČENJA

1. Organizacija učnega procesa
2. Organizacija učnega procesa
3. Organizacija učnega procesa
4. Organizacija učnega procesa

VII. VEŠTINE ZA RAZVOJ KREATIVNOSTI

1. Načelo ustvarjanja
2. Načelo raziskovanja
3. Načelo sodelovanja
4. Načelo reševanja problemov
5. Načelo reševanja problemov
6. Načelo reševanja problemov
7. Načelo reševanja problemov
8. Načelo reševanja problemov

VIII. VEŠTINE ZA RAZVOJ KREATIVNOSTI

OKVIRNI VZGOJNI PROGRAM ZA DOMOVE UČENCEV

383058

383058

15-04-1988

098801855

Program je pripravila programska komisija v sestavi:

dr. Vinko Skalar, profesor Filozofske fakultete v Ljubljani

Momčilo Janković, pedagoški svetovalec Zavoda SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana

Jože Prelog, ravnatelj Doma srednjih šol Ljubljana

mag. Majda Pšunder, ravnateljica Doma železniškega šolskega centra Maribor

Ivan Škoflek, profesor Pedagoške akademije Ljubljana

Okvirni vzgojni program za domove učencev je sprejel Strokovni svet SR Slovenije
za vzgojo in izobraževanje na 25. seji dne 10. oktobra 1987.

PV

I. UVOD	1
II. NAMEN DOMOV	3
III. SMOTRI IN NALOGE VZGOJE V DOMOVIH UČENCEV	3
IV. POGOJI ZA URESNIČEVANJE VZGOJNIH SMOTROV IN NALOG	5
1. SPLOŠNI POGOJI	5
a. Materialni pogoji	
b. Družbenogospodarski odnosi	
c. Kadrovske pogoji	
č. Ekološko psihološki pogoji	
d. Organizacija dela v domu	
2. PEDAGOŠKI POGOJI	8
a. Vzgojna skupina	
b. Pedagoška enota	
c. Dom kot celota	
č. Domska skupnost	
d. Zveza socialistične mladine	
e. Pedagoški delavci	
f. Strokovni sodelavci	
V. NAČELA VZGOJNEGA DELOVANJA	12
1. Načelo usklajenega vzgojnega delovanja v domu	
2. Načelo integriranosti doma v širše družbeno okolje	
3. Načelo dinamičnosti	
4. Načelo samoupravnosti	
VI. NAČIN (METODIČNO-STRATEŠKI OKVIRI) VZGOJNEGA DELOVANJA	15
1. Neposredno in posredno vzgojno delovanje	
2. Skupinsko in individualno vzgojno delovanje	
3. Direktivno in indirektivno vzgojno delovanje	
4. Pedagoška diagnoza	
VII. VSEBINSKA VZGOJNA PODROČJA	19
1. Moralna in družbena vzgoja	
2. Intelektualna vzgoja	
3. Delovna vzgoja	
4. Estetska vzgoja	
5. Telesna vzgoja	
6. Zdravstvena vzgoja	
7. Politehnična vzgoja	
8. Jezikovna vzgoja	
VIII. VZGOJNI DEJAVNIKI	26
1. Vzgojitelj in drugi (administrativni, tehnični, vodstveni) delavci v domu	
2. Vzgojna skupina, formalne in neformalne skupine v domu	
3. Domska skupnost	
4. Zveza socialistične mladine	
5. Dejavnosti v prostem času	
6. Domske prireditve	
7. Sredstva množičnega obveščanja	
8. Povezovanje doma z družbenim okoljem	
a. Povezovanje z družino in sodelovanje z njo	
b. Povezovanje in sodelovanje s šolo	

IX. SPREMLJANJE IN VREDNOTENJE VZGOJNEGA DELA

34

1. Pedagoška dokumentacija
 - a. Osrednja doma dokumentacija
 - a.a. Matična knjiga
 - a.b. Osebn list učenca
 - a.c. Kronika doma
 - a.č. Letni delovni načrt doma
 - a.d. Dnevnik za medsebojno obveščanje delavcev
 - b. Vzgojiteljeva dokumentacija (Dnevnik vzgojiteljevega dela)
 - b.a. Letni vzgojni načrt vzgojitelja
 - b.b. Mesečni (in tedenski) vzgojni načrt vzgojitelja
 - b.c. Dnevne priprave in vrednotenje
2. Svetovanje in vrednotenje vzgojnega dela
3. Analitično in znanstveno raziskovalno delo

I. UVOD

Domovi učencev v srednjem usmerjenem izobraževanju so vzgojno-izobraževalne organizacije posebnega družbenega pomena. Namenjene so učencem, ki se šolajo in usposabljaajo zunaj kraja stalnega bivališča. Učencem dajejo celotno oskrbo, zagotavljajo jim pogoje za življenje in za učenje, omogočajo jim zdravo in ustvarjalno izrabo prostega časa in skrbijo za njihovo vzgojo.

Vzgoja - proces oblikovanja človekove osebnosti, je kompleksen in sestavljen proces. Tvorijo ga nenamerni - funkcionalni vplivi, kamor sodijo vse sestavilne življenja v domu in zunaj njega; med drugim organizacija in režim, način upravljanja in vodenja, število in kvaliteta interakcij, značilnosti komunikacij in odnosov itd. Tvorijo ga tudi namerni vplivi, kamor lahko uvrstimo predvsem posege pedagoških delavcev, pa tudi vse tiste sestavine življenja in dela v domu, s katerimi je mogoče dosegati zaželeno učinke.

Dom nadaljuje in dopolnjuje družinsko in šolsko vzgojo, je pa tudi pomemben socializacijski dejavnik, kar je še posebej pomembno v sedanjem času, ko družina ne opravlja celovite socializacijske funkcije in ko so zabrisani prehodi med otroštvom in odraslostjo. Glede na to, da je namenjen učencem, ki doraščajo, je v vzgojnih prizadevanjih poudarjena predvsem priprava učencev za sprejemanje družbenih vlog, pa tudi oblikovanje svobodne, samostojne, dejavne, komunikativne in ustvarjalne, v družbeni prostor vpete in odgovorne osebnosti. Take vzgojne cilje je mogoče uresničevati v demokratično in samoupravno organizirani vzgojni ustanovi, kjer so učenci v dejavni vlogi samoupravljalcev in jim je omogočena refleksija in metakomunikacija, kjer učenci lahko neposredno razrešujejo konflikte, kjer ne poznajo prepovedanih tem in nepotrebnih administrativnih omejitev.

Družba pričakuje, da bodo domovi za učence, ki se z osnovno dejavnostjo vključujejo v vzgojno-izobraževalni sistem, uresničevali predvsem te cilje:

- Domovi za učence so kulturna in družbenopolitična središča. Združujejo in organizacijsko povezujejo veliko število mladih z intelektualnimi, umetniškimi, fizičnimi in človeškimi kvalitetai, ki jih je mogoče pridobiti, organizirati, usmeriti in vključiti v utrip širšega družbenega okolja in v bogato notranje kulturno in družbenopolitično dogajanje. Taka usmeritev omogoča uresničevanje vzgojnih ciljev v domu, pa tudi vključevanje te ustanove v širše družbeno okolje, od katerega sprejema in kateremu daje. To je prispevek k podružbljanju vzgoje, pa tudi k uresničevanju načela integracije.

- Domovi za učence (skupaj s štipendijsko politiko) lahko zmanjšujejo socialno razlikovanje med učenci in izenačujejo možnosti za izobraževanje. Ker so namenjeni predvsem mladini, ki študira zunaj kraja stalnega bivališča, in so cenejša in ugodnejša pot kot individualno reševanje stanovanjskih in bivanjskih potreb, omogočajo, da se v izobraževalni proces vključijo vsi, ki so sposobni in motivirani za izobraževanje. Te cilje pospešuje ustrezna razporeditev domov za učence, ob ugodni razmestitvi šol, hkrati s spodbudno štipendijsko politiko, vse to pa prispeva k smotrnejši kadrovski politiki v gospodarstvu in družbi nasploh.

- Funkcionalna povezanost združenega dela in izobraževanja. Tesnejše povezovanje med združenim delom in izobraževanjem, ki je priprava mladih za vstop v združeno delo, pospešujejo v domovih učencev, ki so sestavni del delovnih organizacij, pa tudi v drugih domovih, ki se povezujejo z delovnimi organizacijami, ki so štipenditorji njihovih učencev. Od takega povezovanja je pričakovati boljše, delu bolj prilagojene vzgojno-izobraževalne programe, pa tudi, da bo združeno delo ustrezneje vrednotilo znanje, ki si ga pridobijo učenci v času šolanja. Razumljivo je, da cilji in smetri vzgoje in izobraževanja presegajo potrebe združenega dela, nanašajo se še na osebni in na socialno-družbeni razvoj učenca.

- Permanentno izobraževanje kot okvir nove šole. Za permanentno izobraževanje si prizadevamo kot za nov koncept izobraževanja, ki naj bi zamenjal klasično predstavo o šoli. S konceptom permanentnega izobraževanja bomo lahko v prihodnje presegali vse bolj zaostreno nasprotje med hitro naraščajočim obsegom novih znanj in zahtevo po zgodnejši socialni in ekonomski osamosvojitvi mladih.

Domovi za učence, ki imajo dovolj velike prostorske kapacitete, so se odprli tudi za študente in vse tiste, ki študirajo ob delu in iz dela, v njihovih prostorih so izvedeni mnogi seminarji, simpoziji in letne šole. Ker so domovi grajeni v krajih z večjo koncentracijo šol, so dani objektivni pogoji, da se uresničuje koncept permanentnega izobraževanja. Omogočajo fleksibilnost vzgojno-izobraževalnih pristopov.

Da bi domovi lahko opravljali naloge, ki sodijo k osnovni dejavnosti, in da bi izpolnili družbena pričakovanja, mora biti njihovo delo načrtovano. Sedanjí Okvirni vzgojni program za domove učencev omogoča enotno načrtovanje vzgojne dejavnosti v domovih učencev v Socialistični republiki Sloveniji. Za pedagoške delavce bo ta program smernica in hkrati izvršilni akt (s posebnim do-

datkom), ki opredeljujejo mesto, smotre, naloge, vsebine in oblike vzgoje v domovih učencev, določa minimalni pedagoški standard, ki ga morajo zagotoviti domovi učencem in je hkrati ponudba domov učencem, njihovim staršem in združenemu delu v svobodni menjavi dela.

Okvirni vzgojni program ni operativni dokument, ampak daje le okvire in smernice za sestavo letnih vzgojnih programov v domovih, ki morajo svoje programe prilagoditi posebnim pogojem, v katerih delujejo.

II. NAMEN DOMOV

Domovi učencev so namenjeni predvsem učencem v srednjem usmerjenem izobraževanju; izjemoma tudi študentom, nadalje učencem in študentom, ki se izobražujejo ob delu in iz dela, pa tudi udeležencem seminarjev, tečajev, simpozijev in letnih šol, ki jih organizirajo kadrovske šole, Zavod SRS za šolstvo, Skupnost domov učencev, strokovni aktivni vzgojitelji, društva, klubi ali organizacije združenega dela v okviru stalnega izobraževanja in izpopolnjevanja. Kadar dom ni zaseden, to je v času polletnih in letnih počitnic ali celo med šolskim letom, je smotno, da prosta mesta nameni potrebam mladinskega turizma, šolskim ekskurzijam ali drugim oblikam zunajšolskih dejavnosti, kajti ti še najmanj moteče delujejo na osnovno dejavnost, oboje je mogoče ustrezno usklajevati.

III. SMOTRI IN NALOGE VZGOJE V DOMOVIH UČENCEV

Domovi učencev z organizirano vzgojno dejavnostjo prispevajo k razvoju posameznikove osebnosti in njenih kvalit, kot so individualizacija, samostojnost, ustvarjalnost, samodejavnost, odgovornost, osebna - notranja in socialna integracija in diferenciacija. Prispevajo pa tudi k reprodukciji družbe: posredno z vplivanjem na razvoj posameznikove osebnosti, neposredno pa s tem, da posredujejo mladim vrednote samoupravne socialistične družbe in modele socialnega oz. družbenega delovanja.

Vzgojni smotri, ki so predstavljeni kot cilji, h katerim so naravnani vzgojni posegi, so tile:

- Utrjevanje in (ali) oblikovanje navad, veljavnih in priznanih v danem družbenem okolju. To so kulturne, socialne, delovne, zdravstvene, higienske in učne navade. Hkrati gre za slabljenje navad, ki so moteče za bolj integrirano posameznikovo osebno in socialno delovanje.

- Diferenciacija, socializacija, kultiviranje in humanizacija odnosov med ljudmi, med spoloma, med jugoslovanskimi narodi in narodnostmi.
- Diferenciacija, socializacija in kultiviranje odnosa do socialnih in kulturnih dobrin, do dela, do vrednot in vrednosti v danem družbenem prostoru.
- Razvijanje in utrjevanje splošnih in specifičnih sposobnosti: intelektualnih, tehničnih, verbalnih, pa tudi telesnih spretnosti in socialnih veščin.
- Oblikovanje in krepitev pozitivnega odnosa in motivacije do poklica, ki so si ga učenci izbrali.
- Pospeševanje čustvenega razvoja, socializacija in kultiviranje čustvenega reagiranja.
- Oblikovanje in utrjevanje interesov.
- Posredovanje in utrjevanje obče človeških vrednot in vrednot samoupravne socialistične družbe, posebej samoupravljanja kot vrednote.
- Prispevek k osebni integraciji učencev; k pospeševanju procesov zorenja, osamosvajanja, individualizacije, osebne in socialne integracije in diferenciacije.

Vzgojni smotri narekujejo vzgojne naloge. Za njihovo izvajanje je odgovorna vzgojna ustanova, v našem primeru dom učencev, torej učenci, pedagoški in vodstveni delavci (ravnatelj in pedagoški vodja). Iz vzgojnih smotrov so izpeljane naloge, ki se nanašajo na subjekte v domu (na posameznike in skupine), to so:

- zagotavljanje ustreznih pogojev za življenje in delo;
- skrb, da bi zaščitili učenca, mu zagotovili obstoj, socialno varnost, da bi zaščitili njegovo zdravje, socialno in osebno integriteto. Skrb za skladnost vedenja oz. delovanja posameznikov in skupin z veljavnimi interimi in splošnimi družbenimi moralnimi normami. Skrb za zaščito ustanove, njene integritete in kontinuitete delovanja,
- nudenje opore in pomoči učencem pri prilagoditvenih težavah, v konfliktnih situacijah, v katere zaidejo v domu in zunaj doma, v težavah pri učenju, kot tudi v osebnih stiskah in težavah,
- organizacija učne pomoči in skrb za učni uspeh učencev; organizacija dejavnosti iz rednega programa doma, kot tudi tistih, za katere dajejo pobude učenci, organizacija življenja in dela v domu na načelih samoupravljanja,
- zastopanje posameznikovih interesov skupine pred pedagoškimi in vodstvenimi

- delavci v domu, v šoli, v delovni organizaciji ipd., če se to izkaže kot potrebno,
- koordiniranje vplivov notranjih in zunanjih dejavnikov,
 - pedagoški posegi, kot so svetovanje, vodenje in usmerjanje, stimuliranje in oviranje, kot tudi korigiranje... na individualni ravni, pri delu s skupinami in med skupinami; posegi v skladu z vzgojnimi smotri,
 - prevzemanje mentorske vloge pri dejavnostih prostega časa in v komisijah domaške skupnosti.

IV. POGOJI ZA URESNIČEVANJE VZGOJNIH SMOTROV IN NALOG

Za uresničevanje vzgojnih smotrov in nalog morajo biti v domu zagotovljeni minimalni pogoji, ki omogočajo uresničevanje celotnega programa življenja in dela mladih v domu. Ti pogoji so opredeljeni v Zakonu o usmerjenem izobraževanju, v Zakonu o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja, v Pravilniku o postopku verifikacije izobraževalnih organizacij, kot tudi v drugih zakonskih aktih in izvršilnih predpisih, ki se nanašajo na področje vzgoje v domovih.

1. SPLOŠNI POGOJI

a) Materialni pogoji

Domovi morajo zagotoviti materialne pogoje za uresničevanje temeljnih vzgojnih smotrov in nalog, ob tem pa upoštevati materialne okvire, ki izhajajo iz normativov za graditev in opremo domov za učence srednjih šol v SP Sloveniji, ter individualne potrebe, interese in nagnjenja učencev. Ustrezni domski prostori morajo biti zato urejeni in opremljeni v skladu s predpisi o tehničnih, varnostno-higienskih in drugih pogojih ter normativih.

Domovi, ki nimajo prostorov, opreme in pripomočkov za izvajanje vseh vzgojnih nalog, morajo poiskati ustrezne možnosti v okolju in omogočiti mladim dejavno udejstvovanje na tistih področjih življenja mladih, za katere domovi sami nimajo pogojev. Načrtno morajo vzdrževati prostore in opremo ter nenehno obnavljati in dopolnjevati vzgojne pripomočke.

b) Družbenogospodarski odnosi

Finančna sredstva za izvajanje vzgojno-izobraževalnega in delno nastanitvenega programa zagotavljajo domovi s svobodno menjavo dela v ustrezni izobraževalni skupnosti, sredstva za kritje stroškov prehrane in delno nastanitve-

nega programa pa iz oskrbnin, ki jih poravnavaajo učenci, njihovi starši ali štipenditorji.

Domovi, ki imajo ustrezne pogoje, lahko izvajajo tudi dodatne dejavnosti, vendar pa le takšne, ki po vsebini, času in načinu izvajanja ne ovirajo osnovne dejavnosti. Ustrezni del sredstev, pridobljenih na ta način, mora dom nameniti za bogatitev materialne podlage za izvajanje interesnih dejavnosti mladih ter za boljše vzdrževanje stavb in opreme.

c) Kadrovski pogoji

Za izvajanje celovitega programa življenja in dela mladih so domovi dolžni zagotoviti zadostno število ustrezno usposobljenih delavcev, kot je to določeno v Zakonu o usmerjenem izobraževanju in kot to določajo normativi, ki se nanašajo na posamezne kategorije delavcev (vodstvenih, pedagoških, administrativnih in finančnih, tehničnih in kuhinjskih delavcev ter strokovnih sodelavcev).

Za izvajanje vzgojno-izobraževalnega programa morajo domovi zagotoviti ustrezno število vzgojiteljev, ki izpolnjujejo z zakonom predpisane pogoje, s tem, da mora biti zagotovljeno izvajanje načrtnega vzgojnega dela za ves čas, ki ga preživijo učenci v domu, tudi ob nedeljah in praznikih.

Za izvajanje dodatnega programa (jezikovna vzgoja, jezikovni in drugi tečaji ipd.) skrbijo redno zaposleni vzgojitelji, razen v primeru, ko obseg tega programa presega kadrovske in strokovne moči pedagoškega kolektiva doma.

Naloge strokovnih sodelavcev (psiholog, socialni delavec, knjižničar in zdravstveni delavec) uresničujejo domovi v sodelovanju s šolami ali ustreznimi strokovnimi službami v okolju. V primerih, ko zaradi prevelikega obsega dela domovi ne morejo uresničevati teh nalog po tej poti, lahko redno zaposlijo potrebne strokovne sodelavce.

Za celotno organizacijo in vodenje vzgojnega procesa v domovih skrbijo in so zanj odgovorni ravnatelji, pomočniki ravnateljev, pedagoški vodje, predstojniki enot itd.) skladno z organizacijo in velikostjo doma.

č) Ekološko psihološki pogoji

Ekološko psihološke pogoje oblikujejo zgradba z neposredno okolico, prostori, njihova velikost, razporeditev in oprema v njih. Lahko so usklajeni s pedagoškimi cilji in nalogami, kot tudi z načeli, na katerih temelji pe-

dagoško delo, lahko pa pomenijo oviro za uresničevanje pedagoških ciljev oziroma za izvajanje programov.

Razporeditev in ureditev prostorov v domu, kakor tudi sistem komunikacijskih povezav znotraj doma in doma z okoljem mora ustrezati nekaterim pogojem.

- Posamezniku mora omogočati zasebnost s tem, da se lahko po potrebi umakne stikom z drugimi učenci, kot tudi s tem, da mu je omogočen zaseben - intimen kotiček (omara, predal), kjer lahko shranjuje posebne predmete, ki sodijo v njegov intimni svet in jih ne želi imeti vsakomur na očeh. Ker potrebujejo nekateri učenci več zasebnosti kot drugi, se ne kaže za vsako ceno oklepiti tipiziranih rešitev pri načrtovanju in urejanju bivalnih prostorov, pa tudi ne pri nameščanju učencev v sobe. Prožnejše rešitve so možne predvsem, če so v domu proste kapacitete, dopuščati pa je treba tudi posege učencev v prostor, kadar ga poskušajo prilagoditi svojim potrebam, s tem da nista okrnjeni funkcionalnost prostorov in opreme ter varnost učencev.

- Vzgojna skupina mora imeti prostore razporejene tako, da je med učenci možna nemotena in čimbolj neposredna komunikacija. Večnamenski skupni prostor, dostopen v vsakem času, ki je hkrati središčni prostor, je za življenje vzgojne skupine bistvenega pomena. Pomanjkljivosti v arhitekturi je mogoče nadomestiti z ustrezno organizacijo in z režimom, pa tudi s posegi v prostor same vzgojne skupine.

Skupinam, ki delujejo dalj časa (interesne skupine, komisije) je treba zagotoviti stalnost prostora z najbolj potrebno opremo, da je mogoče izvajati dejavnost, zaradi katere se skupine sestajajo.

Pedagoška enota mora imeti prostor za sestajanje. Najugodnejše je, če je to prostor, na katerega mejijo vse vzgojne skupine, ki se združujejo, ali pa gostujejo predstavniki vseh skupin izmenoma v vseh skupinah.

- Da se lahko učenci identificirajo z ustanovo in da se v učencih oblikuje kolektivna zavest, je potrebno med njimi čimveč komunikacije. Omogoča jo skupen prostor - komunikacijski voz, kot je npr. avla pri vhodu v ustanovo, ali prostor pred jedilnico. Bife, pomožni sedeži, časopisi in revije na policah, oglasna deska z informacijami ipd., prispevajo k temu, da postane prostor privlačno zbirališče. Komunikacije med učenci nasploh ne kaže preprečevati z raznimi prepovedmi v hišnem redu, razen izjemoma, ko je to nujno iz pedagoških razlogov.

- Dom je ustanova, vključena v neposredno socialno okolje. Komunikacijo med učenci in vrstniki iz okolice kaže omogočati in pospeševati, ne pa preprečevati.

d) Organizacija dela v domu

Organizacija življenja in dela v domu, kamor sodi sistem vodenja in upravljanja ustanove, delitev dela, odgovornosti in pristojnosti, načini komuniciranja, sistem obveščanja, načini usmerjanja in usklajevanja različnih dejavnikov, režim v ustanovi itd., ni le v pristojnosti uprave, od pedagoškega procesa neodvisna zadeva. Organizacija življenja in dela v domu mora omogočati skladno delovanje vseh podsistemov v ustanovi glede na določen smoter in je zato osrednji vidik pedagoškega procesa. Organizacija življenja in dela v domu temelji na načelih demokratičnosti in samoupravljanja. Določena je s statutom, s pravilniki, z domskim in dnevnim redom in drugimi izvršilnimi akti, vendar mora biti glede na pomen, ki ga ima, nenehno odprta pedagoški presoji, procesom spreminjanja in prilagajanja, kot to terjajo spremembe pogojev dela, populacije učencev in družbenih gibanj.

2. PEDAGOŠKI POGOJI

- a) Vzgojna skupina je osnovna organizacijska, družbenopolitična in samoupravna enota učencev v domu. V njej je omogočeno učencem, da neposredno izražajo stališča in interese ter se dogovarjajo o vseh bistvenih vidikih življenja v domu. Bolj ko vzgojna skupina ob intenzivnih skupinsko dinamičnih procesih raste in se razvija, bolj se odpira njena nova pedagoška razsežnost.

Vzgojna skupina šteje po veljavnih normativih 30 učencev. Zanj je odgovoren vzgojitelj. Ta lahko omogoča in spodbuja rast skupine.

Vzgojna skupina je lahko organizirana po kriteriju spola, po kriteriju starosti, letnika ali vrste šole, ki jo učenci obiskujejo. Po takih in drugih kriterijih je mogoče skupino izenačiti, vendar pa to večinoma ne more prispevati k ugodnejši socialno-psihološki klimi, lahko pa je taka organiziranost funkcionalna glede na posamezne pedagoške dejavnosti v prostem času. Za ustvaritev ugodne socialne klime je priporočljiva čim-

bolj heterogena skupina, vendar pa kaže upoštevati namembnost doma učencev in oblikovati skupino po kriteriju šole, ki jo obiskujejo učenci, po kriteriju letnika in glede na prostorske pogoje ter prevladujoča stališča med pedagoškimi delavci tudi po kriteriju spola. Priporočil ne kaže jemati normativno, pač pa kot orientacijo in sugestijo, vsakokratne odločitve pa morajo temeljiti na presoji vseh, tudi konkretnih pogojev, ki jih prej ni mogoče predvideti.

Vzgojna skupina se oblikuje kot formalna skupina, po enotnih merilih, veljavnih za vse domove, v prvem mesecu v začetku novega šolskega leta. Organizira se z izvolitvijo predsednika in namestnika ter delegatov, ki jih skupina delegira v posamezne komisije domske skupnosti. Ti delegati so odgovorni za stalno povezavo med skupino ter domsko skupnostjo, za prenos informacij ter izvedbo dogovorjenih nalog. Ustanovitve, delovanje in prenehanje vzgojne skupine in njenih organov je določeno s statutom doma.

Vzgojitelj prevzema v skupini vlogo vodje in vlogo mentorja. V vodstveni vlogi za skupino odgovarja in skrbi za pogoje njenega delovanja, skupino zastopa, če je to potrebno, v skupini pa nastopa kot organizator in koordinator. V mentorski vlogi pa daje skupini informacije in ji pomaga pri njenem samoupravnem delovanju.

S krepitvijo samoupravnega načina dela in samoupravnih odnosov v skupini postaja vloga vzgojitelja v vzgojni skupini manj direktivna.

- b) Pedagoška enota. V velikih domovih se vzgojne skupine in z njimi odgovorni skupinski vzgojitelji medsebojno povezujejo, da bi z novo organizacijsko rešitvijo bolj gospodarno razporedili kadre in s tem povečali ponudbo učencem in izboljšali kvaliteto svojega dela. Tako je mogoče ustvariti pogoje za sodelovanje med pedagoškimi delavci in učenci in za njihovo medsebojno pomoč.

V takih zvezah vzgojitelji prevzemajo skrb za več skupin hkrati za področja, kot je učenje in organizacija učne pomoči, informativno svetovalna dejavnost, kulturno življenje in skrb za načrtovanje in izvajanje kulturno-umetniških programov, rekreacija in šport ipd.

Posebej je v velikih domovih tako povezovanje smiselno, kadar ga narekujejo tudi posebni prostorski pogoji, če živi več skupin skupaj v traktu ali nadstropju ali v posebni stavbi. V manjših domovih je možna in celo nujna delitev dela na opisani način med vsemi zaposlenimi pedagoškimi delavci.

- c) Dom kot celota. Subjekt vzgojne dejavnosti ni le učenec - posameznik - vzgojna ali kaka druga skupina, pač pa tudi dom kot celota. To se še posebej izraža v posebnih okoliščinah, ko začasno oslabi ali razpade sicer prisotna formalna in neformalna socialna struktura s podstrukturami: ob koncu tedna ali ob prazničnih dneh, ko ostane v domu le manjše število učencev, na izletih, ekskurzijah, na pohodih in delovnih akcijah, pri skupnih kulturnih in športnih prireditvah ipd. V takih primerih prevzema vzgojitelj skrb za vse učence ali za večjo skupino učencev ne glede na to, katerim vzgojnim skupinam pripadajo.

Za take vzgojiteljeve vloge se je uveljavil izraz medskupinsko vzgojno delo. S tem pojmom lahko označimo tudi nekatera druga vzgojiteljeva dela in naloge, ki se nanašajo na učence, ne glede na to, ali pripadajo vzgojni skupini ali ji ne pripadajo, na primer kadar opravlja vzgojitelj delo ponoči, v jedilnici ali v učilnici, ali kadar vodi dejavnosti v prostem času, namenjene učencem v domu ne glede na to, v katero skupino sodijo.

- č) Domska skupnost. Domska skupnost je organizacijska oblika, v kateri se vsi učenci povezujejo in delujejo v domu na načelih samoupravljanja. Pomeni možnost za uresničevanje vzgoje za samoupravljanje, saj so v okviru domske skupnosti ustvarjeni pogoji, da se učenci dejavno vključujejo v vse vidike življenja in dela, v načrtovanje, v dejavnosti in v ovrednotenje vsega, kar se v domu dogaja. V okviru domske skupnosti so ustvarjeni pogoji za samoupravno organiziranje in za samoupravno delovanje učencev. Delo domske skupnosti, njene programske prvine kot tudi oblike povezovanja in organiziranja določa in spremlja zbor učencev, kot samoupravni organ učencev.

Da bi delo potekalo čimbolj učinkovito in organizirano, delujejo v okviru domske skupnosti komisije za posamezna področja življenja in dela v domu, npr. učno-vzgojna komisija, gospodarska komisija, komisija za red in medsebojne odnose, prehrabena komisija, higienska komisija in druge.

Vsaka komisija podrobneje načrtuje svoje delo za tekoče šolsko leto, delovni načrti vseh komisij pa sestavljajo skupni delovni plan domske skupnosti.

Domsko skupnost vodi predsedstvo, ki ga sestavljajo predsednik domske skupnosti, predsedniki vzgojnih skupin ter predsedniki posameznih komisij, ki so po svoji funkciji delegati vzgojnih skupin in komisij.

Domska skupnost se oblikuje po volitvah na začetku šolskega leta.

Kandidacijski postopek za predsednika domske skupnosti in predsednike komisij, volitve in razglas volitev izvede kadrovska ali podobna komisija, ki deluje pri osnovni organizaciji ZSMS v domu.

Mentor domske skupnosti je vzgojitelj, lahko tudi ravnatelj ali pedagoški vodja. Ravnatelj obvezno sodeluje pri delu domske skupnosti.

Da bi bilo delo kar najbolj smotno in usklajeno, mora domska skupnost tesno sodelovati z osnovno organizacijo ZSMS v domu.

- d) Zveza socialistične mladine. Zveza socialistične mladine Slovenije je množična družbenopolitična in vzgojna organizacija, v katero se učenci vključujejo prostovoljno. Delovati mora po načelih demokratičnosti, odgovornosti in javnosti.

Pri svojem delu mora biti samostojna, odgovorna je svojemu članstvu.

Zastopa interese mladih, omogoča njihovo aktualizacijo, spodbuja, usmerja in organizira učence za neposredno vključevanje v vse dejavnosti v domu, s čimer prispeva k zadovoljevanju njihovih kulturnih, telesnokulturnih, znanstveno-tehničnih, zabavnih ter drugih ustvarjalnih interesov in potreb mladih. Z idejnopoličnim usposabljanjem mladih in z njihovim organiziranim vključevanjem in poseganjem v družbenopolitično dogajanje in v tokove časa prispeva k oblikovanju njihovega svetovnega nazora in družbenopolitični vključenosti.

Oblik in metod delovanja v Zvezi mladine ni mogoče predpisati, potrebno se je prilagoditi specifičnim razmeram in pogojem v vsakem okolju. Iskati je treba vedno nova sredstva, načine in oblike delovanja, ki bodo za učenca privlačni ter bodo k sodelovanju pritegnili čim več mladine.

Organiziranost osnovne organizacije ZSMS v domu in program delovanja se oblikujeta v skladu s statutom ZSMS. Dom je dolžan ustvariti optimalne materialne in kadrovske pogoje ter ugodno klimo, da bo osnovna organizacija ZMSM ustvarjalno delovala.

Osnovno organizacijo ZSMS vodi predsedstvo, ki ga sestavljajo predsednik osnovne organizacije in predsedniki krožkov, komisij, sekcij na ravni doma.

Kandidacijski postopek, volitve in razglas volitev izvede kadrovska komisija, lahko istočasno, ko opravlja to delo za domsko skupnost.

Predsedstvo osnovne organizacije ZSMS se oblikuje na prvem sestanku po volitvah, na katerem člani izmed sebe izvolijo sekretarja, blagajnika in nadzorni odbor.

Osnovna organizacija ima svoj letni načrt dela, v katerega so vključeni tudi načrti njenih teles (komisij, krožkov, sekcij).

Predsedstvo osnovne organizacije ZSMS in predsedstvo domske skupnosti morata tesno sodelovati in delo dopolnjevati.

Mentor osnovne organizacije ZSMS je vzgojitelj, ki ga predlaga predsedstvo v dogovoru z vzgojiteljskim zborom.

- e) Pedagoški delavci. Temeljni in osrednji pedagoški dejavnik, ki povezuje, usmerja in usklajuje pedagoški proces, je vzgojitelj. Deluje kot organizator, mentor, animator, svetovalec in koordinator. Prevzema različne naloge, ki izhajajo iz namembnosti in iz vzgojne funkcije doma. Odgovoren je za učenca - posameznika, za vzgojno skupino in za druge skupine, v katerih deluje kot mentor ali vodja, vključuje pa se tudi v pedagoške procese v domu v tzv. medskupinsko delo.
- f) Strokovni sodelavci. H kvaliteti pedagoškega dela lahko pomembno prispevajo strokovni sodelavci, kot so psiholog, socialni delavec, knjižničar in zdravstveni delavec. Prevzemajo posebne naloge, ki jih zaradi obsežnosti ne bi mogel dovolj temeljito opraviti vzgojitelj, terjajo pa tudi posebno strokovno usposobljenost. Strokovni sodelavci dopolnjujejo vzgojiteljevo delo. Z njim se povezujejo in usklajujejo delo po načelih teamskega dela.

V. NAČELA VZGOJNEGA DELOVANJA

Pri organizaciji vzgojnega procesa, ki je v funkciji oblikovanja in razvoja posameznikove osebnosti in hkrati v funkciji družbene reprodukcije, izhajamo iz nekaterih načel. Ta načela so temeljna orientacija, okvir in vodilo za pedagoško delovanje. So naše vrednostne opredelitve, s katerimi moramo uskladiti pedagoški proces. Načela pa so tudi kriteriji, s pomočjo katerih je mogoče oceniti ustreznost pedagoškega delovanja, pa naj gre za posameznega pedagoškega delavca ali za dom v celoti. Načela, iz katerih izhajamo, so:

1. Načelo usklajenega vzgojnega delovanja v domu. Vzgajamo vedno, kadar smo v neposredni komunikaciji. Na posameznika deluje vzgojno-oblikovalno tudi celotno fizično in socialno okolje. Ne glede na to, da je dom le eden od dejavnikov, ki deluje na učenca in ga oblikuje, pa ima na učenca pomemben vpliv, saj preživi v njem znaten del svojega časa, in to v občutljivih letih, ko dorasča. Zato je smotno ta dejavnik vključiti v sistem vzgojnih vplivov, predvsem pa poskrbeti, da deluje kot podsistem notranje skladno. Vzgojno učinkuje ustanova kot celota - z intencionalnimi vzgojnimi vplivi, z značilnostmi organizacije, režima, načini vodenja in komuniciranja, z vzgojnimi stili pedagoških delavcev, s količino in kakovostjo delovanja nepedagoških delavcev, s položajem učencev v ustanovi, s pogoji življenja in dela itd. Vsi navedeni in še drugi dejavniki soustvarjajo in prispevajo k tipični klimi v ustanovi, ki deluje kot sistem v skladu z deklariranimi pedagoškimi smotri. Neusklajenost med dejavniki ali izključevanje posameznih dejavnikov iz sistema, ki je v funkciji vzgojnega delovanja, lahko vzgojne učinke zmanjšuje ali celo izničuje.

2. Načelo integriranosti doma v širše družbeno okolje. To načelo pomeni odprtost organizacije v okolje; pomeni komunikacijo z okoljem, dopuščanje komunikacije, spodbujanje komunikacije in ustvarjanje pogojev za komunikacijo; pomeni tudi sodelovanje z okoljem in z dejavniki okolja, tako da se opira dom na možnosti, ki jih ima okolje, dopušča in spodbuja pa tudi, da se dom kot celota, učenci in pedagoški delavci dejavno vključujejo v okolje in so v okolju zavzeti in ustvarjalni dejavniki. Na ta način se med domom in okoljem krepijo vezi, ki ne temeljijo le na posamičnih, enostranskih interesih.

Integracija z okoljem pomeni za dom nenehne pobude in možnosti, pomeni bogatejšo vsebino in bistveno razširitev ponudbe za učence, še posebej v zvezi z njihovimi interesi in preživljanjem prostega časa. Pomeni pa tudi vključenost v življenjski ritem in s tem možnosti za preskušanje socialnih vlog, za izpolnjevanje procesa socializacije in pospeševanje osebne in socialne integracije učencev.

Integracija z okoljem je za dom in za delavce doma napornejša in odgovornejša alternativa kot je zapiranje, osamitev in odtujevanje od okolja. Je pa pedagoško edino sprejemljiva, saj je pogoj za sodobno pedagoško ustanovo, v kateri je mogoče uresničevati pedagoške smotre, kot smo jih definirali.

3. Načelo dinamičnosti. Z načelom dinamičnosti se zavestno opredeljujemo za gibčnejše organizacijske rešitve, za spreminjanje in prilagajanje hišnega

reda in režima v celoti, za spremembe v programih, v načinih dela, za menja-
nje metod itd., če to terjajo spremembe v populaciji učencev, spremembe v
subjektivnih in objektivnih pogojih dela, v družbeni klimi, v naših spozna-
njih in izkušnjah. Na ta način se želimo obvarovati šablonskih in stereotip-
nih rešitev, vztrajanja na tradicionalnih načinih dela in statičnosti pri
pedagoškem delu. Načelo dinamičnosti pa ne pomeni odstopanja od vrednot, iz
katerih izhajajo vzgojni smotri, prav tako ne pomeni zanikanja načel, iz ka-
terih izhajamo. Prav nasprotno. Če hočemo uresničiti smotre in cilje, moramo
ob spreminjajočih se pogojih spreminjati metode in načine dela in z novimi
spoznanji vgrajevati v prakso boljše in učinkovitejše novosti.

Načelo dinamičnosti bo mogoče uresničevati, če delovni programi in pravila
življenja in dela v domovih ne bodo nastajala ločeno in odtujeno učencem,
katerim so namenjena, pač pa skupaj z njimi, z njihovo dejavno in stalno so-
udeležbo.

4. Načelo samoupravnosti. Samoupravljanje v pedagoških ustanovah, torej tudi
v domovih učencev, je za pedagoške delavce smoter, za katerega si morajo pri-
zadevati pri učencih. Je metoda dela, pa tudi odnos, za katerega se morajo
zavzemati in si prizadevati, da bi ga uveljavili med učenci, kot tudi med
učenci in pedagoškimi delavci. Uveljavljanje samoupravljanja je za pedago-
ške delavce obveznost in hkrati možnost in priložnost za uvajanje sodobnih
in naprednih usmeritev in metod v pedagoškem delovanju. Samoupravna pedago-
gika postavlja za smoter oblikovanje dejavnega, zavzetega, ustvarjalnega u-
čenca, učenca, ki je subjekt in ne objekt vzgojnega procesa. Predpostavlja
partnerske odnose med pedagoškimi delavci in učenci, kot tudi med učenci sa-
mimi, predpostavlja enakopravnost, skupno odgovornost, sodelovanje in odnose,
ki temeljijo na socialnem načelu. Samoupravljanje pa pomeni še več. Pomeni,
da se moč in odgovornost enakovredno porazdelita med vodstvene in pedagoške
delavce ter učence in to ne samo v fazi dejavnosti, pač pa tudi v fazi načr-
tovanja in spremljanja. Ne porazdelita se le na izolirana področja, pač pa
enakovredno na vse sestavine življenja in dela v domu. To je model, uveljavljen
v družbeni praksi, ki pa ima v pedagoških ustanovah še posebno vrednost, ker o-
mogoča, da s tako orientacijo uveljavljamo napredna, sodobna pedagoška načela,
ki naj bi bila alternativa avtoritarnim in paternalističnim težnjam v pedagoški
praksi.

Samoupravljanju ne kaže postavljati institucionalnih okvirov in vnaprej dolo-
čenih prepovedanih področij in omejitev. Ne sme biti zasnovano po meri avtorit-

tet znotraj ustanov in zunaj njih, pač pa po meri vseh, ki živijo in delujejo v ustanovi. Ti naj prepoznajo samoupravljanje kot možnost za uveljavljanje svojih interesov in vrednot.

VI. NAČINI (METODIČNO-STRATEŠKI OKVIRI) VZGOJNEGA DELOVANJA

Vzgoja je proces, v katerem mladi oblikujejo svojo osebnost s svojo dejavnostjo in samodejavnostjo, z zavzetim družbenim delovanjem ter z ustvarjalnim poseganjem v predmetni svet. Pri tem jim pomagajo vzgojitelji (naravni ali poklicni) - z informacijami, s svetovanjem, z dajanjem pomoči in opore, s spodbujanjem, z ustvarjanjem pogojev in možnosti za delovanje, z usmerjanjem itd., pri čemer izhajajo iz potreb mladih, iz normativnih ciljev in vzgojnih smotrov, kot tudi iz metodično strateških okvirov, ki so določeni z razvojem in z dosežki pedagoške znanosti ter z idejnimi in vrednostnimi opredelitvami v času in v danem družbenem prostoru.

Glede na temeljne metodično-strateške opredelitve je lahko vzgojno delovanje neposredno ali posredno, individualno ali skupinsko in direktivno ali nedirektivno.

1. Neposredno in posredno vzgojno delovanje

O neposrednem vzgojnem delovanju govorimo, kadar je pedagog v neposrednem stiku s subjekti vzgojnega procesa (s posameznikom ali s skupinami) in deluje nanje neposredno tako, da jim svetuje, jim pomaga, daje informacije idp. V tem primeru deluje vzgojno z zgledom, besednimi in nebesednimi sporočili, z nameranimi procesi, pa tudi z močjo svoje osebnosti.

Posredno pa deluje vzgojitelj vzgojno tedaj, kadar posega v fizični in socialni prostor učencev s ciljem, da bi ta deloval nanje na določen način, ali pa omogoča oz. dopušča tak življenjski prostor ali življenjske pogoje. Posebej je pomembno:

- da organizira in omogoča vključevanje učencev v dejavnosti, ki vodijo do novih doživetij in spoznanj, v dejavnosti, kjer si pridobijo učenci nove spretnosti in navade in kjer lahko preizkušajo same sebe v delovnih in socialnih vlogah;
- da ustvarja pogoje za nemoteno, aktualno, pristno, neodvisno in ustvarjalno delovanje osnovne organizacije ZSMS, učence pa spodbuja in jim omogoča, da se vključujejo in delujejo v osnovni organizaciji ZSMS;
- prizadeva si za uveljavljanje polnovrednega delovanja vzgojne skupine in

- drugih skupin v domu kot tudi teles domske skupnosti na demokratičnih načelih. Stalno omogoča učencem, da neposredno odločajo, posegajo v življenjski prostor in soustvarjajo pogoje za življenje in delo. Prizadeva si, da se učenci vključujejo v procese samoupravljanja in v njih delujejo;
- prispeva k ustvarjanju in negovanju kulturnega in spodbudnega fizičnega in socialnega okolja in spodbudne in ustvarjalne socialne klime v domu. Vpliva na pogoje življenja, na organizacijo in režim, kot tudi na vse druge fizične in socialne dejavnike v ustanovi, tako da omogočajo zadovoljevanje potreb učencev in hkrati uresničevanje vzgojnih smotrov. Pomaga učencem v njihovih prizadevanjih, da bi uresnili pogoje za življenje in delo po svoji meri in v skladu s svojimi potrebami in hotenji;
 - prizadeva si za integracijo in odpiranje doma v širše družbeno okolje. V vzgojnem procesu v domu je mogoče v večji meri upoštevati in vključevati dejavnike okolja - starše, šolo, delovne organizacije in širšo okolico doma, kot so kulturne, športne in družbenopolitične organizacije, društva in klubi. Vključitev doma v širše družbeno okolje pomembno prispeva k ustrezni normalni socialni klimi v domu.

Neposreden in posreden pristop se ne izključujeta, pač pa se dopolnjujeta, v življenjskih situacijah ju največkrat ni mogoče izbirati kot dveh medsebojno ločenih pristopov. Nikakor ne kaže dajati prednosti enemu pred drugim, saj delujeta na različne načine in na različne osebne sestavine. Posredni in neposredni posegi morajo biti istosmerni in usklajeni tako, da prispevajo k uresničevanju vzgojnih smotrov.

2. Skupinsko in individualno vzgojno delovanje

Prednost skupinskega vzgojnega delovanja je v ekonomičnosti in v številnih potencialnih pedagoških prednostih, ki jih ima skupinsko vzgojno delovanje pred individualnim. Skupina pomeni za učence naravno življenjsko situacijo, v njej lahko zadovoljujejo številne socialne potrebe, mehanizme skupinske interakcije (imitacijo, sugestijo, socialni pritisk, tekmovanje in sodelovanje, čustvo simpatije in antipatije, pripadnost in identifikacijo) pa je mogoče usmeriti in aktivirati tako, da prispevajo k uresničevanju vzgojnih ciljev. Skupina ima možne kvalitete in prednosti, ki jih je mogoče uresniti šele z ustreznim vodenjem in usmerjanjem skupinsko dinamičnih procesov, nima pa sama po sebi kvalitet, koristnih za pedagoški proces. Skupina tudi ne more nadomestiti individualnih vzgojnih posegov, čeprav razmere v domovih v večji meri spodbujajo k skupinskemu pristopu. Individualen vzgojni pristop je nujen:

- kadar učenci nimajo izkušenj v skupini in se v skupine šele uvajajo, ali pa kadar skupina še ni na taki razvojni stopnji, da bi se lahko ustrezno vključevala in se odzivala na probleme posameznikov,
- kadar gre za obravnavanje posameznikov, ki v skupini izstopajo z različnostjo ali težavnostjo in jih je treba obravnavati posebej zato, da bi se lahko postopno vključevali v skupino,
- kadar gre za razreševanje takšnih problemov pri učencih, ki so izrazito individualni in z njimi ne bi kazalo obremenjevati skupine,
- kadar gre pri učencih za razreševanje problemov in težav, ki sodijo v njihov intimni svet in jih ni mogoče in tudi ni umestno razreševati pred skupino in v skupini. Še posebej je treba upoštevati željo učencev, da bi se radi pogovorili samo z vzgojiteljem,
- praviloma pri učencih v poznem otroštvu in pogosto tudi pri učencih v zgodnji adolescenci.

Skupinski in individualni pristop sta samo dva vidika sicer enovitega pedagoškega procesa.

Pedagoški delavci naj učencem omogočajo vključevanje v skupinske procese. Ne samo v vzgojni skupini, pač pa tudi v vseh drugih formalnih in neformalnih skupinah v domu. Učence naj tudi spodbujajo, jih usmerjajo in jih usposabljaajo za delovanje v skupini.

3. Direktivno in indirektivno vzgojno delovanje

O direktivnem pristopu govorimo tedaj, kadar prevzema pobude pri načrtovanju, pri dejavnostih in pri ocenah opravljenega dela vzgojitelj. Vodi in usmerja vzgojne procese in prevzema vso odgovornost v zvezi z rezultati dela. Učenci, katerim so posegi namenjeni, pa so dolžni izpolnjevati zahteve avtoritete. To je odnos nadrejenega in podrejenega, ki je lahko izrazito avtorski ali pa dopuščajoč, paternalističen.

Nedirektivni pristop postavlja v ospredje učenca. Pobude in odgovornosti pri načrtovanju, dejavnostih in ocenah so dane učencem, vzgojitelj pa prevzema predvsem vlogo mentorja, svetovalca in usklajevalca med interesi, željami in hotenji učencev ter objektivnimi in subjektivnimi (materialnimi in kadroviskimi) možnostmi, ki so na voljo v domu in v njegovem okolju. Indirektivni pristop je celovito zajet v viziji samoupravne šole.

Direktivnost ali indirektivnost ni za pedagoškega delavca le vprašanje izbora metod in tehnik, pač pa zadeva tudi v filozofijo in temeljne pedagoške orientacije, je pa tudi odnosna kategorija.

Nedirektivni pristop je sodoben in ima pri pedagoškem delu prednosti pred direktivnim. Za pedagoške delavce v domovih je obvezen, hkrati pa omogoča, da se uresničujejo sodobna pedagoška načela. Vendar se povsem ne izključuje z direktivnim pristopom. Več elementov direktivnosti vsebuje pedagoško delo z:

- mlajšimi otroki. V obdobju pozne adolescence pa bi moral pri pedagoškem delu že prevladovati indirektivni pristop,
- pri skupinah, ki v procesu zorenja niso presegle prve razvojne faze,
- pri nezrelih in negotovih posameznikih,
- v primeru formalnih in birokratskih odnosov med učenci in pedagoškimi delavci,
- pri moralni vzgoji, še posebej pri oblikovanju občečloveških moralnih vrednot in moralnih norm.

4. Pedagoška diagnoza

Pedagoška diagnoza je celovita ocena vseh tistih lastnosti in kvalitete subjektov (posameznih učencev, skupin, velike skupine) vzgojnega procesa, ki so pomembne za organizacijo življenja in dela teh subjektov v domu, kot tudi za izbiro, uporabo in oceno vzgojnih posegov pedagoških delavcev. S pedagoško diagnozo označujemo in razvrščamo subjekte v skupine glede na teoretične, razvojne, normative in globalno-arbitrarne kriterije.

Za organizacijo vzgojnega procesa in za vzgojne posege je poznavanje subjektov, katerim so ti posegi namenjeni, ključnega pomena. Enako je pomembna izbira smotrov in vzgojnih vsebin, ustrezna usposobljenost in pristop pedagoških delavcev. Za vzgojitelja je pomembno, da pozna navade učencev, njihove odnosne karakteristike (v socialnih stikih in do predmetnega sveta), interese, stališča in vrednote. Poznati mora vrzeli, pomanjkljivosti in odklone pri učencih, pa tudi njihove prednosti in stanja, iz katerih mora izhajati in na njih graditi.

Prav tako kot posameznike mora vzgojitelj poznati skupine, za katere je odgovoren, njihove posebnosti in karakteristike, strukturiranost in stopnjo razvoja, na katerem posamezne skupine delujejo. Enako kot mala skupina je za vzgojitelja zanimiva tudi velika, kot je npr. skupina v nadstropju, v traktu, v paviljonu ali v domu v celoti. Pedagoški delavci namreč pri medskupinskem delu delujejo tudi z veliko skupino in morajo tudi v tem primeru njihovi posegi temeljiti na predhodnih diagnostičnih podatkih.

Pedagoška diagnoza temelji na podatkih, ki jih o učencih posredujejo starši, šole, center za socialno delo, različne posvetovalnice itd. Temelji tudi na podatkih, pridobljenih v času bivanja učenca v domu, ki izhajajo deloma iz

sistematično vodene pedagoške dokumentacije.

Pedagoška diagnoza ni sama sebi namen. Tudi naj ne bo v funkciji kontrole, nadzora, obvladovanja in discipliniranja učencev. V takih funkcijah bi namreč učence zaznamovala in utrjevala hierarhične in avtoritativne odnose v domu. Pedagoška diagnoza omogoča ustreznejše pedagoške posege in je sestavni del takih posegov. Podatki o posamičnih vidikih učenčeve osebnosti so sestavni del posegov. Vzgojitelj zbira podatke le tedaj in le v tistem obsegu, kot to lahko služi izbiri in izvedbi posega, da bi dosegel določen cilj.

Temeljne metode pedagoške diagnoze so analiza in kritična ocena podatkov, opazovanje in spremljanje, intervju in študij primera.

VII. VSEBINSKA VZGOJNA PODROČJA

Vzgoja je kompleksen in nedeljiv proces, kot je nedeljiva celota tudi osebnost, h kateri so usmerjeni vzgojni posegi. Vendar tako kot sestoji osebnost iz elementov oz. sestavnih delov, tako lahko govorimo tudi o vrstah vzgoje, ki so usmerjene k posameznim osebnostnim sestavinam in jih izpostavljamo kot vzgojne smotre. Tako govorimo o družbenomoralni, intelektualni, delovni, estetski, telesni, zdravstveni, politehnični vzgoji in jezikovni vzgoji. Na podoben način bi lahko poudarili še druge širše ali ožje osebnostne vidike, h katerim bi lahko usmerili vzgojne posege, kadar bi si zaradi posameznikovega ali specifičnega družbenega interesa postavili take vzgojne smotre. Z vsako konkretno vsebino je mogoče delovati na več osebnostnih vidikov hkrati. Na koliko vidikov delujemo in kako, zavisi od kvalitete pedagoškega posega. To pa ne pomeni, da je vseeno, za kakšno vsebino gre. Z vsako vsebino ni mogoče doseči vsega in enakih učinkov. Z nekaterimi vsebinami lahko bolj učinkovito uresničujemo posamične pedagoške smotre, z drugimi manj.

1. Moralna in družbena vzgoja

Moralno in družbeno vzgojo lahko označimo kot osrednje področje vzgojnega delovanja, saj je vsaka družba življenjsko zainteresirana za procese moralnega oblikovanja mlade generacije. To je najpomembnejša družbena naložba za njeno reprodukcijo in hkrati naložba za ohranjanje občečloveških vrednot. Moralno-družbena vzgoja je tudi prispevek k urejanju odnosov med ljudmi. To je oblikovanje posameznika v socialno in družbeno bitje.

V vsakdanjem življenju pojmuje pod moralnostjo lastnosti, kot npr. poštenost, iskrenost, pravičnost, discipliniranost in samodiscipliniranost, pozitiven odnos do življenja in ljudi, spoštovanje dostojanstva drugih in samodostojanstvo, pozitiven odnos do materialnih in do duhovnih vrednot itd. Pri moralni vzgoji si prizadevamo, da bi imel posameznik pozitiven odnos do drugih ljudi, do dela, do družbene skupnosti, kateri pripada in do samega sebe.

Moralni ideali socialistične samoupravne družbe temeljijo na občečloveških vrednotah, posebej pa so med smotri, h katerim težimo, poudarjeni samoupravnost in demokratičnost, humanost, patriotičnost, internacionalnost in odgovornost. Poudariti je treba še negovanje odnosov med spoloma in mirovno vzgojo.

Moralna vzgoja je usmerjena hkrati k spoznavnim, k čustvenim, k motivacijsko-voljnim vidikom osebnosti, kot tudi k človekovi dejavnosti. Ni dovolj, da mlade poučimo o tem, kaj je prav in kaj ne, da jim o morali in o moralnem vedenju samo govorimo. Moralne dileme je treba mladim predstaviti tako, da se lahko do njih čustveno opredelijo in da lahko svoje ravnanje preskušajo v resničnih življenjskih situacijah. Samo tako lahko pričakujemo, da bo v prihodnje posameznikovo ravnanje pogojeno po notranjih vzgibih in da bo izraz njegovih lastnih odločitev, motivov in hotenj.

Smotre moralne in družbene vzgoje uresničuje dom na podlagi dosežkov sodobne znanosti in zlasti marksizma kot znanstvene teorije in revolucionarne prakse delavskega razreda tako:

- da vpliva na posameznika: z dajanjem informacij (s poučevanjem) o moralnem in nemoralnem, z vzgledom avtoritet in idolov, s koordiniranjem vzgojnih vplivov različnih dejavnikov, z organizacijo in s posredovanjem umetnostnih stvaritev ipd.,
- z usmerjanjem, negovanjem in kultiviranjem interakcij in odnosov v vzgojni skupini in v vseh drugih formalnih in neformalnih skupinah, kot tudi interakcij in odnosov v razmerjih, ki so značilna v domu: med vrstniki, med spoloma, do odraslih, do mladih, do nadrejenih in do podrejenih itd.,
- da zagotavlja v domski knjižnici čimvečji izbor in obseg literature, dnevnega in revialnega tiska in da navaja učence na bralno kulturo in motivacijo do branja,
- z nagrajevanjem vedenja, ki je skladno z vrednotami in veljavnimi normami v širši družbeni skupnosti in v domu,
- s pospeševanjem in spodbujanjem samoupravnega načina življenja kot kategorije, kjer si je treba prizadevati za uveljavljanje demokratičnosti in za uveljavljanje načela "socialnosti" v medosebnih odnosih,

- z vključevanjem učencev v utrip družbenopolitičnega življenja v ožjem domačem in širšem družbenem okolju. Omogočiti moramo učencem, da se lahko vključujejo v družbenopolitične organizacije in v samoupravno življenje v domu in zunaj doma,
- s skrbjo za informiranje učencev o družbenopolitičnem dogajanju v širši družbeni skupnosti: prek dnevnega in revialnega tiska, prek radia in televizije, predavanj, organiziranih razgovorov, okroglih miz ipd.,
- z organizacijo proslav in praznovanj pomembnih jubilejev in spominskih proslav, s tem, da dom spodbuja učence in jim omogoča dejavno udeležbo pri načrtovanju in izvedbi proslav, praznovanj in kulturnih akademij.

2. Intelktualna vzgoja

Intelktualna vzgoja pomembno prispeva k osebnostnemu razvoju učencev. Je pogoj za uspešno in ustvarjalno delo, za funkcionalno pismenost učencev in za njihovo polnovredno intelektualno delovanje. Prispeva k oblikovanju pozitivne samopodobe in samozvesti pri učencih, kot tudi k njihovemu dejavnemu in zavzetemu odnosu do okolja.

Prispeva h kritičnemu mišljenju učencev, k njihovi vedoželjnosti, k razvijanju delovnih in učnih navad, kot tudi k znanstvenemu mišljenju. Obsega pridobivanje novih znanj, pridobivanje veščin, spretnosti in navad, pa tudi razvijanje višjih duševnih sposobnosti, kot so npr. zaznavanje in pomnjenje.

Intelktualno vzgojo je mogoče posebej učinkovito uresničevati v izobraževalnem procesu (v šoli), vendar pa lahko v domovih spodbujamo uresničevanje smotrov, ki sodijo v okvir intelektualne vzgoje, in sicer:

- s tem, da pedagoški delavci visoko vrednotijo intelektualno delo in intelektualne storitve v domu; z nagrajevanjem in priznanji za vsakršno intelektualno delovanje učencev,
- da pri učencih oblikujemo učne navade in jih navajamo na samostojno učenje,
- z ustvarjanjem optimalnih pogojev za učenje in za intelektualno delo v domu,
- z motiviranjem učencev, da si razširjajo in poglobljajo splošno izobrazbo in kulturno obzorje,
- z navajanjem učencev, da spremljajo sredstva javnega obveščanja, ki predstavljajo vire za dopolnilno izobraževanje in samoizobraževanje,
- da organizirajo obiske razstav in muzejev, strokovne ekskurzije, kar razširja in pogloblja splošno izobrazbo,
- z oblikovanjem pozitivnega odnosa do knjige, tudi do knjige z znanstvenimi in poljudnoznanstvenimi vsebinami. Skrbeti je treba, da ima knjižnica vsa-

kovrstno literaturo,

- z organizacijo kvizov in tekmovanj v znanju in v veščinah z različnih področij ustvarjalnega dela, znanosti, kulture in umetnosti.

Učence moramo navajati na nenehno izobraževanje. Posebna skrb pedagoških delavcev mora veljati nadarjenim učencem, s tem da bi jim omogočali razvijati njihove specifične interese in sposobnosti in da bi ustvarjali pogoje, da bi se usmerjali skladno z njihovimi motivacijami. Tudi osebna skrb vzgojiteljev za posamezne nadarjene učence (pomoč, svetovanje) lahko pomembno prispeva k njihovem razvoju.

3. Delovna vzgoja

Eden od osnovnih dokazov človekove vrednosti je njegovo delo, delovna sposobnost, delovna kultura, odnos do dela, ustvarjalne delovne sposobnosti in rezultati njegovega dela. Zato je smoter delovne vzgoje razviti posameznikove delovne navade, mu zbuditi veselje (motivacijo) in pozitiven odnos do dela in do dejavnosti, zavzet, dejaven odnos do okolja in spoznanje, da je delo edina ustrezna pot za pridobivanje sredstev za življenje, hkrati pa, da je ustvarjalno delo vrednota, ki lahko posamezniku izpolnjuje smisel življenja.

Smotre delovne vzgoje uresničuje dom:

- z vsakodnevno, stalno organizacijo učenja in tako posredno z navajanjem na učenje, na delovno disciplino in na odgovornost učencev do učenja kot do temeljne delovne obveznosti,
- z navajanjem in spodbujanjem učencev, da dejavno posegajo v domski življenjski prostor, da ga urejajo zase po svojem okusu in po svojih zamislih; da skrbijo za svoj ožji življenjski prostor, ga vzdržujejo in skrbijo v njem za red in čistočo,
- z navajanjem, da skrbijo učenci zase, za svojo obleko in za urejeno zunanjost in da pri tem niso odvisni od staršev ali od komunalnih servisov. Učenci se morajo znebiti predsodkov ob razlikovanju med umskim in fizičnim delom,
- z navajanjem učencev na dejavnost oz. na dejavno, ustvarjalno in zavzeto poseganje v življenje in na pogoje življenja v domu. Poln, zavzet in dejaven odnos do domačega življenjskega prostora omogoča dosledna organizacija na načelih samoupravljanja. Taka organizacija zmanjšuje razlike med delom, ki se nanaša na upravljanje in med delom, ki se nanaša na izvrševanje.

4. Estetska vzgoja

Estetska vzgoja omogoča razvoj sposobnosti za doživljanje lepega, za presojo in oblikovanje stališč o lepem, za oblikovanje estetskega okusa in estetske kulture. V estetsko vzgojo sodi spodbujanje in oblikovanje estetske ustvarjalnosti in navajanje učencev, da doživijo lepoto kot vrednoto in osebno zadovoljstvo.

Estetska vzgoja zajema umetnostna področja: likovno, glasbeno, književno, gledališko, filmsko. Nanaša pa se tudi na življenjsko okolje in na odnose med ljudmi.

Smoter estetske vzgoje uresničuje dom s tem, da:

- dopušča in spodbuja mlade, da se vključujejo v dejavnosti v domu ali zunaj doma, da razvijajo nadarjenost ali uveljavljajo interese na področju posameznih umetnostnih področij (dramski krožek, filmski krožek, literarni krožek ipd.),
- organizira v domu posamezne dejavnosti, za katere kažejo učenci poseben interes in se želijo združevati, da bi v skupini organizirali neko dejavnost (pevski zbor, orkester zabavne ali moderne glasbe),
- organizira za učence gledališke abonmaje, koncertne abonmaje, ogled kvalitetnih filmskih predstav, ogled likovnih razstav in drugih kulturnih prireditvev,
- prireja v domu večere s kulturnim, umetniškim in zabavnim programom, na katerih sodelujejo umetniki in kulturni delavci, ali večere, na katerih predstavijo svoje delo in umetniške dosežke posamezni učenci ali skupine učencev v domu,
- vzgojitelji za vzgojne skupine ali za več skupin hkrati v domu pripravijo (organizirajo) komentarje ali razgovore ob filmih, ki so si jih učenci ogledali, pa tudi ob pomembnejših kulturnih dogodkih, filmih, dramskih in drugih delih iz televizijskega in radijskega programa,
- spodbuja učence, da urejajo svoje sobe v skladu z lastnimi zamislimi in originalnimi rešitvami in s svojo dejavnostjo posegajo tudi v skupne prostore in urejanje okolice doma. Pri tem vzgojitelji dopuščajo in podpirajo različnost in izvirnost do tiste mere, da nista ogroženi namenbnost prostorov in opreme ter varnost učencev. Taka usmeritev naj bi veljala tudi pri oblačenju in urejanju zunanosti učencev,
- spodbuja in navaja učence k lepemu vedenju, h kulturnim odnosom med spoloma in nasplošno med ljudmi, kar je estetski vidik vzgojnega področja, ki sodi sicer k moralni vzgoji.

5. Telesna vzgoja

Odpornost organizma, vzdržljivost, gibčnost, moč in vztrajnost so pomembni vidiki celovitega osebnostnega razvoja. Zdrav telesni razvoj je prvi pogoj za zdrav in normalen psihični in celotni osebnostni razvoj. Zato mora dom še posebno skrbeti za telesno vzgojo mladih. Smotre telesne vzgoje uresničuje dom tako, da:

- vključuje telesno vzgojo v reden vsakodnevni vzgojni program tako kot učenje in posamezne dejavnosti v prostem času,
- da zagotovi pogoje za izvajanje telesne vzgoje (telovadnica, igrišča) v domu ali v bližnji okolici doma (morda v bližnji šoli) in da poskrbi za športne pripomočke, ki omogočajo telesnovzgojne dejavnosti,
- da organizira v domu telesnovzgojne dejavnosti, za katere se zanima večje število učencev, vendar se učenci v take dejavnosti ne morejo vključevati v šoli ali v bližnji okolici. Še posebej to velja za kolektivne športe, kot so nogomet, košarka, roket in odbojka, ki so med mladino priljubljeni,
- da zagotovi pogoje za rekreacijo, kamor se lahko učenci vključujejo neorganizirano in ob vsakem dnevnem času, še posebej pa pri urah, namenjenih razvedrilu in rekreaciji,
- da ob koncu tedna in ob športnih dnevih organizira poldnevne ali celodnevne športne prireditve, kot npr. izlete, pohode, planinarjenje, kopanje na morju, smučanje v smučarskih središčih ipd. Organizacija takih prireditev je odvisna od sezonskih možnosti, od materialnih možnosti in od interesa učencev.

Telesnovzgojne dejavnosti morajo biti organizirane v zdravih pogojih, na svežem zraku. Za izvajanje mora biti na voljo ustrezna oprema. Vzgojitelji mentorji morajo prevzeti odgovornost za osebno varnost učencev.

Učencem s telesnimi motnjami in pomanjkljivostmi je treba omogočiti korektivno gimnastiko.

6. Zdravstvena vzgoja

Smoter zdravstvene vzgoje je navajati učence na zdravo življenje in na odgovornost do lastnega zdravja in osebnostne integritete, kot tudi do zdravja in integritete ljudi, s katerimi so učenci v odnosu. Zdravstvena vzgoja oblikuje higienske in zdravstvene navade, kultivira osebne potrebe, navaja na zdravo prehrano. Učenci prevzemajo skrb in odgovornost za zdravo okolje, v katerem živijo.

Smotre zdravstvene vzgoje uresničuje dom tako, da:

- skrbi, da učenci zadovoljujejo svoje potrebe (prehranjevanje, osebna higiena, rekreacija, pogoji za delo ipd.) v skladu z zdravstvenimi in higienskimi standardi,
- spremlja zdravstveno stanje učencev, skrbi za zdravstveno stanje učencev z akutnimi in kroničnimi obolenji, s poškodbami in pomanjkljivostmi,
- navaja učence na redno osebno higieno,
- navaja učence, da skrbijo za prostor, v katerem živijo, pa tudi za skupne prostore, še posebej za toaletne prostore in za dnevni prostor vzgojne skupine. Vse te prostore delijo učenci z vrstniki, zaradi česar so še posebej dolžni, da v njih vzdržujejo pogoje v skladu s higienskimi in zdravstvenimi predpisi,
- navaja učence na zdravo, zmerno in redno prehranjevanje, odvrta jih od kajenja, uživanja alkoholnih pijač in jemanja narkotičnih snovi,
- navaja učence na smotno razporejanje časa za delo, za počitek in za rekreacijo,
- če vzgojitelj ugotavlja pri učencih nenavadna stanja, kot je npr. kronična utrujenost, hitra utrudljivost, nespečnost, nervoza in nezmožnost koncentracije, le-te napoti k zdravniku.

7. Politehnična vzgoja

S politehnično vzgojo razvijamo tehnično kulturo, negujemo ustvarjalno tehnično mišljenje, razvijamo tehnične spretnosti in sposobnosti in zadovoljujemo interese mladih na področju tehničnih dejavnosti.

Smotre politehnične vzgoje uresničuje dom tako, da:

- organizira krožke za dejavnosti, ki zanimajo učence, in sicer, če so za to dani objektivni (materialni) in subjektivni pogoji. Pogosto se učenci zanimajo za delo v foto krožku, v radioamaterskem in računalniškem krožku,
- povezujejo se z Ljudsko tehniko, kot tudi z drugimi organizacijami in društvi, kamor bi bilo mogoče vključevati učence glede na njihove tehnične interese, ali kjer bi lahko dobili strokovno pomoč pri organizaciji določene dejavnosti v domu.

8. Jezikovna vzgoja

V naših domovih živi blizu 27 % srednješolcev iz drugih republik in iz zamejstva. Učence, ki slovenskega jezika ne znajo ali je njihovo znanje pomanjkljivo, to ovira pri študiju, pa tudi pri vključevanju v socialno okolje. Dijaki

iz drugih republik in iz zamejstva se zaradi težav pri razumevanju jezika in sporazumevanju dostikrat zapirajo v krog vrstnikov iz istega kraja ali iz iste republike, s čimer si še bolj zapirajo možnost za normalno delo in vključevanje v skupino.

Srednješolci se lahko vključijo v tečaje slovenskega jezika, v nekaterih primerih organizirajo jezikovne tečaje tudi šole, ki jih učenci obiskujejo. Vendar pa vprašanje jezikovne vzgoje in učenja slovenskega jezika ni rešeno enotno in sistematično, še posebej pa so v praksi velike razlike v obsegu in kakovosti jezikovnega izobraževanja in vzgajanja. Dom mora nadomestiti vrzeli in pomanjkljivosti na področju jezikovne vzgoje in ustvariti možnosti za pouk slovenskega jezika, in sicer s tem, da:

- omogoča učencem, ki ne obvladajo slovenskega jezika, da se vključujejo v tečaje in jih seznanja s kvaliteto tečajev za pouk slovenskega jezika,
- po potrebi organizira jezikovne tečaje v domu, še posebej, kadar ni kvalitetne ponudbe v ožjem ali širšem okolju doma,
- spodbuja učence, da se pogovarjajo v domu, še posebej na formalni ravni, v slovenskem jeziku,
- opremi knjižnico s slovensko literaturo, kot tudi s knjigami in učnimi pripomočki za učenje slovenskega jezika,
- prireja tekmovanja in kvize v znanju slovenskega jezika in v poznavanju slovenske literature,
- prireja diskusijske večere o aktualnih jezikovnih problemih v domu in v širšem družbenem okolju,
- spodbuja in nagrajuje lepo slovensko besedo,
- terja od pedagoških delavcev, da v stiku z učenci uporabljajo slovenski knjižni jezik.

Jezikovna vzgoja, razen tečajev slovenskega jezika, ni namenjena le srednješolcem iz zamejstva in iz drugih republik, pač pa tudi srednješolcem iz Slovenije, ki imajo večje ali manjše vrzeli v znanju slovenskega jezika. Učenci pa največkrat tudi pomanjkljivo poznajo slovensko literaturo in ne obvladujejo pisnega sporočanja v slovenskem knjižnem jeziku.

VIII. VZGOJNI DEJAVNIKI

K vzgojnim dejavnikom štejemo subjekte, medije, sredstva, okoliščine in pogoje, ki neposredno ali posredno vplivajo na učence, na oblikovanje njihovih osebnosti, na njihov razvoj in na njihovo rast. Med vzgojne dejavnike sodijo pedagoški delavci, vzgojna skupina, kot tudi vse druge formalne in neformalne

skupine v domu, v katere se vključujejo učenci, nadalje domska skupnost, organizacija ZSMS, organizirane dejavnosti v prostem času, sredstva javnega obveščanja, pa tudi dejavniki okolja, ki vplivajo na učence in so soudeleženi v vzgojnem procesu. To so starši, šola, delovna organizacija, soseska oz. krajevna skupnost, v katero sodi dom ipd.

1. Vzgojitelj in drugi (administrativni, tehnični, vodstveni) delavci v domu

Ključni vzgojni dejavnik v domu je vzgojitelj. Odgovoren je za učence, skrbi za zadovoljevanje njihovih potreb, in sicer s tem, da si prizadeva ustvariti ustrezne pogoje za njihovo življenje in delo v domu. Je neposredno odgovoren za učence, zato ugotavlja njihove interese in želje in si skupaj z njimi prizadeva za njihovo uresničitev. Sodeluje z učenci pri organizaciji življenja in dela v domu in usklajuje različne zunanje in notranje vzgojne dejavnike, kot tudi možnosti, zahteve in obveznosti v enotno delujoč, notranje skladen vzgojni sistem. Učencem svetuje, jim je v oporo in pomoč, jih spodbuja, da opravijo svoje dolžnosti in da čimbolj bogato in ustvarjalno uporabijo svoj prosti čas. Vzgojiteljeva vloga je hkrati svetovalno-podporna, pedagoško-normativna, pa tudi preprečevalna. Avtoriteto oziroma moč vplivanja si zagotovi vzgojitelj predvsem z osebnim ugledom, ki si ga ustvari z znanjem, z osebnostnimi in moralnimi kvalitetai, kot tudi z odnosom, pri katerem prevladujejo prvine humanosti in demokratičnosti. Vzgojiteljevo avtoriteto podpre tudi njegov formalni položaj, nadalje možnost podeljevanja ali odvzemanja dobrin učencem, kot tudi možnost razpolaganja s sredstvi nagrajevanja in kaznovanja.

Ti simboli moči so lahko v oporo osebnemu ugledu, ne more pa vzgojitelj predvsem na njih graditi svoje avtoritete.

Vzgojno delujejo na učence tudi drugi delavci v domu. Njihova vzgojna vloga zavisi od številčnosti in kvalitete stikov z učenci oziroma od pogostosti in vrste njihovih posegov v vzgojne procese. Delovanje nepedagoških delavcev ne sme nasprotovati temeljnemu načelom in usmeritvam v vzgojnem delovanju v domu.

Ustreznost delovanja nepedagoških delavcev je potrebno zagotoviti s stalnim usklajevanjem, z razčiščevanjem in usklajevanjem stališč in postopkov na pedagoških konferencah. To velja tudi za pedagoške delavce, pri katerih si kaže prizadevati za enotnost delovanja le s pomočjo medsebojnega obveščanja, soočenja in dokazovanja, ne pa s predpisi in normiranjem vzgojnih posegov.

Vzgojni proces lahko dopolnjujejo in vanj posegajo strokovni sodelavci, kot npr. socialni delavec in psiholog. Enotno in z usmeritvami inštitucije usklajeno delo bodo dosegli s teamskim delom. Sicer pa velja, da se morajo tudi sodelavci in drugi nepedagoški delavci prav tako stalno izobraževati oziroma stalno usklajevati delo.

2. Vzgojna skupina, formalne in neformalne skupine v domu

Skupina je za vsakega posameznika naravno okolje, h kateremu teži, od katerega je odvisen, kateremu se podreja in zaradi katerega se je pripravljen odpovedovati posameznim motivom. Skupina je okolje, ki se mu posameznik prilagaja in od katerega sprejema norme in pravila. V skupini lahko posameznik zadovoljuje številnim socialnim motivom in potrebam, kot npr. motivu po pripadnosti, motivu po sprejetju, motivu po uveljavljanju in samopotrjevanju, kot tudi motivu po sodelovanju. V skupini in s pomočjo skupine lahko posameznik uresniči številne interese in potrebe.

Skupina ima na mladostnika velik vpliv. Vpliva na njegova stališča, na njegove odločitve in na njegovo vedenje. Skupina spodbuja ali ovira dejavnost skozi mehanizme psihosocialne interakcije. Je nenehen vir pobud in zavor, ki porajajo, usmerjajo in vodijo posameznikovo dejavnost. Skupina je šola sodelovanja. Pospešuje procese osamosvajanja in zorenja. Posameznika spodbuja k storilnosti, pomaga mu v kritičnih situacijah. V skupini se učijo mladi kulturnega in pristnega občevanja, naučijo se vedenja, skladnega z dogovori, normami in sprejetimi pravili. V skupini se učijo mladi tudi tovarištva in solidarnosti.

Skupina je subjekt, ki ima velike in raznolike pedagoške razsežnosti. Je kvaliteta, ki je kot pedagoški dejavnik nezamenljiva, še posebej, če lahko vzgojitelj na skupino vpliva in jo usmerja.

Skupinski procesi in vplivanja na rast in razvoj ne kaže pospeševati in usmerjati le v vzgojni skupini, pač pa v vseh skupinah, v katerih nastopa vzgojitelj kot mentor ali organizator. V nobenem primeru ne sme biti pozoren le na storilnostne dosežke v skupini, pač pa vedno tudi na odnose, na klimo in na skupino kot na samostojen subjekt in na notranja razmerja v njej. Skrb za rast in razvoj skupine se vedno obrestuje in vedno lahko najde vzgojitelj v skupini oporo za uresničevanje pedagoških smotrov, ki jih brez nje ne more uresničevati.

3. Domska skupnost

Domska skupnost v domu je pobudnik in nosilec dejavnosti in organiziranja življenja na načelih samoupravljanja. V tej vlogi je neposredno odgovorna in porok za samoupravno organiziranost učencev. Učence spodbuja, da se vključujejo v procese samoupravljanja. Za učence je to tudi možnost, da se preizkušajo v socialnih vlogah, kjer si pridobivajo socialne veščine, se preizkušajo v odločanju in v sprejemanju odgovornosti. Tu preizkušajo demokratično delovanje v medosebnih odnosih. Učenci doživijo bistvo kolektiva, doživijo, kaj pomeni vedenje po "socialnem načelu", spoznajo, kako raste skupina skozi konfrontacijo in konflikt, doživijo in spoznajo tudi, kaj je sodelovanje in zakaj se morajo odrekati individualnim interesom v korist skupnih. Domska skupnost približa učencem tudi pojme delegat, organizacija, sistem in podsistemi in vlogo posameznika pri tem.

Domska skupnost ima lahko za učence veliko motivacijsko vrednost, saj lahko učenci v njej izražajo in uresničujejo svoje interese in potrebe in sodelujejo pri oblikovanju življenjskega prostora in pogojev življenja.

Kolikor bolj deluje domska skupnost pristno in neodvisno od delavcev v domu, kolikor bolj lahko učenci v njej resnično uveljavljajo svoje interese in doživijo domsko skupnost kot svojo in ne njim vsiljeno, toliko večja je njena spodbujevalna, motivacijska in vzgojna vrednost.

4. Zveza socialistične mladine

Zveza socialistične mladine je družbenopolitična organizacija mladih. To je organiziran subjekt, ki zastopa in povezuje interese, želje in hotenja mladih in nastopa kot organizator pobud in delovanja mladih. Posamezniki dajejo svoji organizaciji vsebino, pobude in podporo in s tem spodbujajo njeno delovanje, aktualnost in stalno prisotnost v družbenem prostoru, hkrati pa od zveze socialistične mladine vsak posameznik dobiva možnost, oporo in moč za svoje delovanje. Tako se delovanje zveze socialistične mladine vsebinsko nenehno spopolnjuje, oživlja in obnavlja na višjem nivoju. S tem opravlja izjemno pomembno animatorsko in vzgojno vlogo. Bila naj bi tudi nosilka naprednih idej.

Domovi morajo omogočiti delovanje zveze socialistične mladine in si skupaj z mladimi prizadevati, da bi ustvarili za to ustrezne pogoje. Pedagoški delavci morajo po potrebi prevzeti mentorsko vlogo in posredovati mladim znanja (npr. iz organizacije in vodenja, iz skupinske dinamike ipd.), ki so potrebna za delovanje te organizacije, njeno izpopolnjevanje in rast.

5. Dejavnosti v prostem času

Pod pojmom "prosti čas" razumemo tisti del dneva, ki preostaja učencem potem, ko so opravili svoje obveznosti (pouk v šoli, domače učenje, osebna higiena, odgovornosti, izhajajoče iz domačega in dnevnega reda, prehranjevanje ipd.).

Ima funkcijo počitka, funkcijo rekreacije, pa tudi funkcijo ustvarjalnega in zavzetega delovanja. Dejavnosti v prostem času imajo zato pomemben delež v vzgojnem procesu, saj učenci tedaj:

- zadovoljujejo potrebe po dejavnosti in ustvarjalnosti,
- krepijo samozavest in tako pozitivno podoba o samem sebi. Ob teh dejavnostih odkrivajo svoje sposobnosti, se socialno potrjujejo ter odkrivajo in razvijajo svoje talente,
- preizkušajo uporabo v šoli pridobljenega znanja, ki ga lahko skozi dejavnosti poglobljajo, utrjujejo in dopolnjujejo,
- razvijajo smisel za življenje in delo v skupini, kar utrjuje tovarištvo med njimi in čut pripadnosti,
- sodelujejo z ljudmi v okolici doma.

Pri vključevanju učencev v dejavnosti v prostem času je treba izhajati iz načela prostovoljnosti. Učenci namreč lahko svoj prosti čas izpolnjujejo v različnih dejavnostih v domu in jih izbirajo glede na svoje sposobnosti in interese, lahko pa iščejo možnosti za izpolnitev prostega časa tudi v organizacijah, društvih in klubih zunaj doma, v šoli, v soseski ali širši okolici. Učenec lahko svoj prosti čas izrabi tudi tako, da ga vsebinsko izpolnjuje in organizira po lastni zamisli, če se zanima za področja in vsebine, kjer ni potrebe in možnosti za povezovanje v skupino.

Organizator in pobudnik dejavnosti v prostem času je lahko Zveza socialistične mladine ali pa dom, ki jih organizira v vzgojni skupini ali na medskupinski ravni, kamor se učenci vključujejo po lastni izbiri, ne glede na pripadnost skupini. Pri večini dejavnosti v prostem času nastopa Zveza socialistične mladine kot pobudnik, dom pa kot organizator in tisti, ki zagotovi pogoje in mentorstvo.

V domovih so se doslej uveljavile nekatere dejavnosti v prostem času in bi lahko služile kot vsebinski in organizacijski model tudi v prihodnje:

- družbenopolitične dejavnosti - marksistični krožek, klub OZN,
- znanstvene in poljudnoznanstvene dejavnosti - krožki po strokah (npr. računalniški krožek, geografski krožek ipd.),
- kulturno-umetniške dejavnosti - literarna, likovna, gledališka in glasbena dejavnost, filmski krožek, plesna šola, izrazni ples, folklor, dopisništvo in urejanje domačega glasila,

- politehnične dejavnosti - radioamaterski in foto krožek, modelarski krožek, krožek ročnih del itd.,
- telesnovzgojne dejavnosti - kolektivne športne igre, atletika, orodna telovadba, športni plesi, strelstvo, planinarjenje, taborništvo,
- zabavno-razvedrilne dejavnosti - družabni ples, disko klub, razne družabne igre.

V prostem času se učenci v domu vključujejo tudi v dejavnosti iz programa domače skupnosti, uresničujejo pa jih v vzgojni skupini ali v komisijah domače skupnosti.

Učenci lahko preživljajo prosti čas organizirano ali na razne druge načine, večinoma zato, da se zabavajo, razvedrijo in okrepijo. Tako npr. berejo, poslušajo radio, kasete in gramofonske plošče, šivajo, pletejo, se sprehajajo, obiskujejo ipd. Tudi te dejavnosti imajo svoje opravičilo in svojo vlogo, večinoma razvedrilno in rekreativno, in jih je treba v domovih spodbujati in omogočati. Vzgojitelji lahko učence vpeljejo še v številne druge individualne in družabne igre in načine preživljanja prostega časa, in tako omogočijo interesno diferenciacijo učencev.

6. Domske prireditve

Dom lahko prireja akademije s kulturnimi in umetniškimi programi, proslave, praznovanja in manifestacije, pa tudi družabne prireditve in družabna srečanja. Prireditve so organizirane ob državnih in republiških praznikih, ob spominskih dnevih, lahko ob roditeljskih sestankih, o odhodu večje skupine učencev, ob koncu polletja in ob koncu šolskega leta, ob novem letu, lahko pa tudi ob posebnih priložnostih in na pobudo učencev.

Domske prireditve lahko pomembno prispevajo k vsem vrstam in vidikom vzgoje, še posebej pa k družbenomoralni in estetski vzgoji. V domu ustvarja spodbudno klimo, večja motivacijo učencev, pa tudi identifikacijo učencev z domom kot z institucijo. Vzgojna vrednost domskih (skupinskih) prireditev je odvisna od ustreznega izbora vsebin, od dobre organizacije, predvsem pa od kvalitete ali umetniške vrednosti izvedbe. Odvisna je seveda tudi od zavzetosti učencev pri sami prireditvi. Večjo vrednost imajo tiste, ki jih pripravljajo učenci sami in pa tiste, pri katerih sodeluje večje število učencev.

7. Sredstva množičnega obveščanja

Sredstva množičnega obveščanja so pomemben sodoben vzgojni dejavnik, saj dan-

danes knjige, časopisi, revije, radio in televizija izpolnjujejo naš, tudi domski življenjski prostor. Te vplive morajo vzgojitelji predvideti in sredstva organizirano vključevati in jih izbirati tudi po okusu učencev. S predhodnim ovrednotenjem pa je mogoče vzgojno vrednost teh dejavnikov bistveno povečati, kot če delujejo spontano in priložnostno.

Med sredstvi množičnega obveščanja v domu še posebno pozornost posvetimo knjižnici s čitalnico. Knjižnica v domu naj bo središče vsega obveščanja, središče, v katerem je mogoče dobiti odgovore na mnoga vprašanja in v njej razrešiti mnoge skrivnosti in nejasnosti. Knjižnica naj bo na voljo učencem, učenci naj skupaj z mentorjem, odgovornim za knjižnico, skrbijo za nabavo knjig, organiziranost in režim.

Visoko vzgojno vrednost lahko pripisujemo filmu. Priporočljivo je, da domovi organizirajo filmski krožek, da organizirajo skupinske ogledе kvalitetnih filmov, da si sposojajo filme za videoteko, pa tudi, da organizirajo diskusijske večere o filmih in o filmski umetnosti nasploh.

Sredstva množičnega obveščanja imajo lahko z vsebinsko pestrostjo, z raznolikim delovanjem na človekove perceptivne možnosti, s prodornostjo in visoko animativno vrednostjo, bogate vzgojne vplive.

8. Povezovanje doma z družbenim okoljem

Dom lahko kot ustanova, ki si postavlja vzgojne cilje, le v določeni meri vpliva na učence. Vseh vplivov nanje ni mogoče zajeti, med njimi pa imata nedvomno posebej pomembno vlogo družina in šola. Ne glede na različne, med njimi tudi neznane vplive, ostaja vzgojna vloga doma pomembna. Učinkovitejša pa je lahko, če izhaja iz dejavnikov, ki pomembneje vplivajo na oblikovanje osebnosti učencev, se z njimi usklajuje, dopolnjuje in povezuje.

a. Povezovanje z družino in sodelovanje z njo

Individualni vzgojni program in individualno vzgojno delo z učenci temelji na podatkih, na priporočilih, nasvetih in željah staršev, saj prevzema vzgojitelj prav iz rok staršev nekatere odgovornosti in naloge, ki so jih pred tem opravljali oni. Razen tega vzgojna vloga staršev ostaja, in le če so vzgojiteljeva prizadevanja usklajena s prizadevanji in temeljnimi naravnostmi staršev, so lahko učinkovita. Če pa se starši in vzgojitelji v svojih vzgojnih posegih razhajajo, se lahko učinki medsebojno izničujejo. Zato mora vzgojitelj izhajati iz vsega, kar so ustvarili starši, upoštevati mora tudi njihove vplive.

Razen tega mora sodelovati s starši učencev, jih seznanjati z življenjem v domu, jim pojasnjevati, jih skušati pridobiti in osvestiti, se z njimi dogovarjati in vplivati na njihova stališča in odločitve, če bi bilo to v prid učencu.

Sodelovanje s starši mora temeljiti na medsebojnem zaupanju, odkritem razgovoru in dogovarjanju. Vzgojitelj mora starše seznanjati z življenjem in delom njihovega otroka, jih obveščati o njegovem učenem uspehu, o napredovanju, pa tudi o njegovih stiskah in težavah. Obvestiti jih mora o svojih namerah, postopkih in ukrepih ter jih povabiti k sodelovanju, kadar potrebuje njihovo podporo in pomoč.

Oblike sodelovanja s starši so lahko individualne in skupinske. Posebej učinkoviti so individualni neposredni stiki, pa tudi telefonično in pisno sporočanje in dogovarjanje. Starši in vzgojitelji lahko komunicirajo tudi posredno, prek učencev, ko odhajajo ti domov ob koncu tedna.

Skupinske oblike sodelovanja so roditeljski sestanki, informativni dnevi (pred začetkom šolskega leta), predavanja, ki jih dom priredi za starše, kot tudi obiski in hospitacije staršev pri učnih urah, na sestankih vzgojne skupine, pri organiziranih dejavnostih v prostem času, na domskih prireditvah itd. Slednja oblika je manj znana, vendar pa bi lahko bolj vključila starše v skupno vzgojno delovanje, za katero si prizadevamo.

b. Povezovanje in sodelovanje s šolo

Šola in dom sta dve enakovredni vzgojni in izobraževalni organizaciji. Njuno delovanje in vzgojni vpliv na učence so lahko učinkoviti, če delujeta vzajemno, če sodelujeta, če se medsebojno dogovarjata, se usklajujeta in se dopolnjujeta. Nujno je, da je dom obveščen o programih, urniku, režimu, politiki in namerah šole, prav tako pa mora biti šola seznanjena s programom, z režimom, s prizadevanji in metodami dela doma. Redni medsebojni stiki med domom in šolo omogočajo sodelovanje na enakovredni ravni in v spodbudnem ozračju.

Razen stikov na ravni institucije nastajajo tudi stiki med učitelji in vzgojitelji, ki obravnavajo iste učence - prvi v šoli, drugi v domu. Drug drugega obveščajo o uspehih in napredovanju učencev, o njihovih problemih, težavah in stiskah z namenom, da bi učencem pomagali premostiti težave.

Priporočamo neposredne, osebne stike med vzgojitelji in učitelji. Medsebojno obveščanje je lahko tudi telefonično ali pisno. Vzgojitelji naj čim pogosteje sodelujejo na redovalnih konferencah v šoli, koristni pa so tudi medsebojni

obiski - da vzgojitelji spoznajo šolo in pogoje dela v njej, učitelji pa življenjski prostor in delovne pogoje njihovih učencev v domu. K medsebojnemu sporazumevanju in dobremu vzdušju pri sodelovanju med domom in šolo prispeva, če se dom in šole medsebojno vabita na svoje prireditve ali družabna srečanja.

Razen družine in šole je pomemben vzgojni dejavnik tudi soseska doma. Še posebej, če uresničuje dom načelo integracije in če so povezave med domom in sosesko pogoste in raznolike. Povezovanje med domom in sosesko omogoča pestrejšee socialne stike in spletanje vezi na individualni in institucionalni ravni. Pomeni pestrejšee pobude, več informacij, več možnosti za učence, za zadovoljevanje njihovih potreb in interesov. Učenci naj bodo vključeni v življenje v vseh razsežnostih in oblikah. Tako kot je, deluje življenje nanje in jih oblikuje. Nič jim ne moremo prihraniti in jih pred ničemer učinkovito obvarovati. Lahko pa jim pomagamo, da se usposobijo za premagovanje življenjskih težav, za izbiranje, za občutljivo razlikovanje med sprejemljivim in nesprejemljivim, med moralnim in socialno ustreznim in nemoralnim oziroma neustreznim.

Med vzgojnimi dejavniki je treba omeniti še delovno organizacijo. Njeni učinki so tolikšni, kolikor bolj dejavno se delovna organizacija vključuje v vzgojni proces in kolikor bolj dejavno in zavzeto posega v življenje učencev. Če vzpostavi delovna organizacija redne stike z učenci, ki jih štipendira in jih namerava zaposliti potem, ko bodo usposobljeni za delo, če jih sprejema na prakso in na občasno delo, če učence seznanja s svojimi programi in načrti za prihodnost, lahko na učence pomembno vpliva. Motivira jih, daje pa jim tudi občutek varnosti in zagotavlja perspektivo.

Če delovne organizacije, v katerih naj bi se učenci po končanem usposabljanju zaposlili, nimajo stikov z učenci, lahko stori kaj več v zvezi s tem dom, in sicer seznaniti učence z delovnimi organizacijami in z delom v njih, da organizira ekskurzije in ogleda in da pomaga učencem vzpostavljati stike z njimi. Redni in sistematični stiki med domovi in delovnimi organizacijami bi lahko vnesli v domove novo - pomembno vzgojno dimenzijo, bogato vsebino, ugodno ozračje, posebne probleme, posebne načine delovanja, s čimer se učenci večinoma soočajo šele tedaj, ko se zaposlijo.

IX. SPREMLJANJE IN VREDNOTENJE VZGOJNEGA DELA

1. Pedagoška dokumentacija

Pedagoška dokumentacija je obvezna sestavina pedagoškega procesa.

Pedagoška dokumentacija ima funkcijo pregleda nad kompleksnim in zapletenim pedagoškim stanjem v domu, funkcijo nemotenega poteka, povezanosti in enotnosti vzgojnega procesa, funkcijo programiranja vzgojnega dela v ustanovi in funkcijo ovrednotenja vzgojnega procesa in celotnega delovanja ustanove. Posamezni sestavni deli dokumentacije lahko opravljajo tudi več funkcij hkrati.

Pedagoška dokumentacija, zlasti tista, ki spremlja načrtovanje in vrednotenje, ne sme biti sredstvo, s pomočjo katerega kontrolirajo vodstva ustanove ali nadzorni organi zunaj nje pedagoške in strokovne delavce. Spremljamo, nadziramo in usmerjamo lahko le pedagoški proces in opravljeno delo, ne pa zapis o načrtovanem ali opravljenem delu. Kakor hitro postane dokumentacija vir za kontrolo, se s tem odtuji pedagoškemu procesu, v zapisih se odrazijo pričakovanja in vnaprej določene normativne vsebine, ni pa videti prakse ne v fazi načrtovanja ne v fazi izvajanja, in tudi ne v fazi ovrednotenja. Uporabljati dokumentacijo, da z njeno pomočjo kontroliramo, pomeni pospeševati proces birokratizacije pedagoškega procesa, pa tudi birokratizacije same pedagoške dokumentacije. Taka dokumentacija ne more izpolniti pričakovanj, na podlagi katerih dokumentacijo uvajamo in jo opravičujemo.

Po namembnosti poznamo osrednjo domsko dokumentacijo in tisto, ki je sestavni del vzgojiteljevega dela.

a. Osrednja domska dokumentacija

aa) Matična knjiga

Matična knjiga vsebuje najnujnejše podatke o učencih, le-ti omogočajo primarno identifikacijo, in sicer: številko osebnega lista učenca, ime, očetovo ali materino ime in priimek, datum in kraj rojstva, natančen naslov stalnega bivališča, datum vstopa v dom, naziv šole, ki jo obiskuje in vzgojno-izobraževalnega programa, v katerega je vključen, datum izstopa iz doma, razlog izstopa ter opombe.

ab) Osebni list učenca

Osebni list vsebuje razen generalij še podatke o družini, o socialnem stanju, podatke o zdravstvenem stanju, podatke o šolskih uspehih, o pohvalah, priznanjih, nagradah in drugih vzgojnih ukrepih pred vstopom v dom (iz osnovne ali iz srednje šole), prav tako pa tudi enake podatke po vstopu učenca v dom. V osebni list se vpisujejo tudi podatki o posebnih sposobnostih in interesih učenca, podatki o posebnih dosežkih na različnih področjih njegovega udejstvovanja, kakor tudi podatki o izstopajočih oblikah učenčevega

vega vedenja v različnih situacijah (pozitivne ali negativne oblike), ki bi lahko nakazovalo določene posebne osebnostne lastnosti učenca, na katerih bi bilo možno graditi nadaljnje vzgojno delo z njim.

Osebni list izpolnjuje matični vzgojitelj, na vpogled pa je učencu, staršem, strokovni skupini, če je organizirana v domu, vodstvu doma ter z zakonom pooblaščenim svetovalnim organom zunaj doma.

ac) Kronika doma

Kronika doma vsebuje izvirne opise pomembnejših dogodkov v domu kot celoti, pa tudi pomembnejše doživljanje posameznikov, ki v njem živijo. Med tovrstne dogodke sodijo predvsem: gradnje, prenovе, opremljanje in urejanje doma, nabave vrednejših didaktičnih pripomočkov, pomembnejše proslave in prireditve, jubileji ustanove ali zaslužnejših domskih delavcev, posebni uspehi in tudi neuspehi, dejavnosti, izleti, ekskurzije, pomembni nastopi učencev zunaj doma, večja tekmovanja, obiski oziroma gostovanja uglednih osebnosti v domu, zaključki šolanja, obiski nekdanjih gojencev v domu, kadrovske spremembe, roditeljski sestanki, pa tudi problemi in težave, ki so se pojavljali v življenju in delu doma.

Kronika ohranja spomin na življenje in delo v domu, na pomembne prelomnice v njegovem razvoju tako v materialnem položaju kot tudi pri organizaciji in v pedagoškem delu. Analiza teh zapisov za daljše časovno obdobje lahko koristno usmerja načrtovanje nadaljnjega razvoja vseh sestavih, pomembnih za življenje in delo ustanove.

Kroniko običajno vodijo ravnatelji, lahko pa jo tudi drugi delavci, ki ustanovo dobro poznajo in imajo smisel za izvirno prikazovanje dogodkov, za lep jezik in literarni slog, ki omogoča bralcu podoživljanje socialno pedagoške klime v domu v času opisanih dogodkov.

Matična knjiga, osebni listi in kronika doma so dokumenti trajne vrednosti in jih domovi hranijo na način, določen s posebnimi predpisi.

ač) Letni delovni načrt doma

Letni delovni načrt, predvsem tisti del, ki se nanaša na vzgojno-izobraževalno delo v domu, je po strukturi enak kot Okvirni vzgojni program in je s tega vidika po zasnovi enak v vseh domovih v Sloveniji. Poleg jasno opredeljenih temeljnih ciljev in smotrov vsebuje še natančno opredelitev materialnih in kadrovskih pogojev, ki so na voljo v domu in zunaj doma,

prikazuje strukturo populacije učencev (po vzgojnih skupinah), in sicer glede na spol, starost, socialno poreklo, štipendijsko razmerje, vrsto šole, letnik, vzgojno-izobraževalni program, v katerega je učenec vključen, ipd.

Celotna nadaljnja zgradba letnega delovnega načrta sloni na navedenih elementih oz. skuša vzpostaviti optimalno ravnovesje med njimi, pri čemer je nujno upoštevati tudi splošno družbeno klimo ožjega in širšega okolja oz. njen vpliv na možnosti, da se zastavljeni cilji in smotri uresničujejo.

Letni delovni program doma predstavlja do neke mere sintezo okvirnih vzgojnih programov za posamezne vzgojne skupine ter programov interesnih dejavnosti, programov komisij, društev, klubov, sekcij, krožkov ipd. obogateno s skupnim delom, ki zagotavlja, da nihče ne ovira potek nalog vseh subjektov znotraj in zunaj doma.

Vsebuje vse tiste elemente, ki se nanašajo na življenje in delo doma kot celote, in sicer:

- natančen opis strukture zaposlenih delavcev,
- organizacijo dela, ki zajema vse dejavnike v domu in zunaj njega (učenci, pedagoški delavci, strokovni sodelavci, tehnični, kuhinjski in administrativni delavci, vodstveni delavci ter zunanji sodelavci) oz. vrste in obseg njihovega dela, razporede oz. urnike njihovega dela, domske in dnevne rede, načine sodelovanja in koordinacije dela posameznih delavcev, načine notranjega in zunanjega komuniciranja ter načine sodelovanja doma z zunanjimi dejavniki,
- smotre, vsebine, oblike in metode dela po posameznih področjih vzgojnega dela,
- programe dela osnovne organizacije ZSMS, domske skupnosti in njenih komisij,
- natančne programe dela na področju interesnih dejavnosti,
- program domskih prireditev, proslav, predavanj, izletov, ekskurzij, pohodov, delovnih akcij, manifestacij ter drugih dejavnosti,
- program dela domske knjižnice in izrabe razpoložljivih sredstev javnega obveščanja,
- program sodelovanja s starši, šolami, štipenditorji, drugimi domovi, zunanjimi strokovnimi službami, društvi, klubi, kulturnimi, telesnokulturnimi in družbenopolitičnimi organizacijami,

- načrt pedagoških konferenc,
- načrt strokovnega usposabljanja in spopolnjevanja delavcev doma, in to obravnavo strokovne tematike na pedagoških konferencah, v strokovnih aktivih, v organizaciji kadrovskih šol, skupnosti domov za učence, Zavoda SRS za šolstvo ter s samoizobraževanjem,
- program dela strokovnih služb,
- program dela vodstvenih delavcev ter
- vseh ostalih služb, ki omogočajo nemoteno delovanje doma, oz. zadovoljevanje vseh potreb mladih ljudi, ki jih zmore zadovoljiti v danih pogojih,
- načrt spremljanja in vrednotenja vzgojnega dela, izdelave analiz za lastne potrebe in potrebe drugih ter načrt za sodelovanje pri izvedbi preučevalnih in raziskovalnih nalog.

ad) Dnevnik za medsebojno obveščanje delavcev

To je knjiga, kamor vzgojitelji vpisujejo pomembnejše dogodke ali posebna stanja v zvezi s posameznimi učenci, manjšimi ali večjimi skupinami učencev, zunanjimi dejavniki ali pa domom kot celoto. Namenjena je sprotnemu in učinkovitemu obveščanju, ki je nujno potrebno, da bi se izognili neustreznemu ali napačnemu ravnanju posameznih pedagoških in drugih delavcev, kakor tudi, da bi se izognili nepojasnenim situacijam v pedagoškem procesu in omogočili vsaj delen vpogled v celovito pedagoško situacijo v domu oz. omogočili zaznavo sprememb v socialno pedagoški klimi in s tem tudi ustrezno in pravočasno odzivanje nanjo.

V knjigo se vpisujejo pomembnejši dosežki posameznikov ali skupin učencev, posebna prizadevanja in pomoč pri uresničevanju dnevnega programa, različni konflikti v domu in zunaj njega, kršitve domskega in dnevnega reda, razna obvestila, sporočila, naročila, priporočila, opozorila, želje, zahteve, navodila, ugotovitve, pričakovanja, mnenja ipd. Vse informacije morajo biti kratke, morajo pa vsebovati podatke, s katerimi je mogoče tudi kasneje ugotoviti čas in vsebino dogodka.

Takšen dnevnik je lahko izjemno bogat vir spodbud za kratkoročno načrtovanje vzgojnega dela s posamezniki ali skupinami, pa tudi spodbuja za ustreznejše vzgojno ravnanje. Z analizo zapiskov skozi daljše časovno obdobje pa lahko ugotavljamo spremembe v odnosih na vseh ravneh, med vsemi subjekti oz. spremembe v pedagoški klimi, kar lahko služi za dolgoročno načrtovanje vzgojnega dela.

b. Vzgojiteljeva dokumentacija (Dnevnik vzgojiteljevega dela)

ba) Letni vzgojni načrt vzgojitelja

Letni vzgojni načrt vzgojitelja je po strukturi podoben letnemu delovnemu načrtu doma, le da se v njem ne ponavljajo tista poglavja, ki se nanašajo na splošne cilje in smotre ter na materialne in kadrovske pogoje. Vsebuje pa zato bolj natančen opis strukture populacije učencev v vzgojni skupini, posebne cilje in smotre ter natančneje opredeljene vsebine, oblike in metode vzgojnega dela, ki se nanašajo na:

- vzgojno delo v skupini. Zajema vse naloge, ki jih vzgojitelj načrtuje za svojo skupino,
- individualno vzgojno delo, ki obsega vse naloge vzgojitelja v zvezi s posameznimi učenci v skupini, za katero je zadolžen,
- medskupinsko vzgojno delo, ki obsega naloge vzgojitelja v času, ko prevzema odgovornost za dve ali več skupin hkrati,
- načrt dela komisije, krožka, kluba ali sekcije na področju družbenopolitične, samoupravne ali interesne dejavnosti, za katero prevzema vzgojitelj mentorstvo.

Poleg tega vsebuje letni vzgojni načrt vse dejavnosti oz. sodelovanja vzgojitelja znotraj doma in zunaj njega, ki omogočajo oz. bogatijo delo v vzgojni ali interesni skupini, za katero je zadolžen.

bb) Mesečni (in tedenski) vzgojni načrt vzgojitelja

Mesečni vzgojni načrt pomeni nadaljnjo konkretizacijo vzgojnih nalog z bolj natančno opredeljenimi vsebinami, oblikami in metodami vzgojnega dela. Ker mora upoštevati značilnosti in možnosti določenega mesečnega obdobja, ki se jih ne da v celoti vnaprej predvideti, ga vzgojitelj izdela ob koncu tekočega meseca za naslednji mesec potem, ko opravi analizo dela v tekočem mesecu. Vsebuje zelo konkretno opisane naloge na vseh ravneh programiranja vzgojnega dela, s tem da predvidi možnosti, da se prilagaja nepredvidljivim situacijam, ki lahko narekujejo temeljite kratkoročne spremembe.

Vsebinsko za mesečni vzgojni načrt delno narekujejo naloge, ki se uresničujejo skozi več mesecev, naloge, ki niso bile uresničene v preteklem mesecu ter naloge, s katerimi želi vzgojitelj uresničiti posebne vzgojne smotre.

Vsebina mesečnega vzgojnega načrta mora zagotavljati kontinuiteto vzgojnega procesa, predstavljati mora pedagoški odziv na zahteve življenja in dela učencev v domu. Poleg mesečnega načrta lahko vpeljemo tudi tedenski vzgojni

načrt. Gre za še bolj konkretno, vsebinsko še bolj bogato načrtovanje. Tedenskega vzgojnega načrta ne uvažamo kot obvezen sestavni del pedagoške dokumentacije, kajti ob sedanjih pogojih dela in z upoštevanjem objektivnih okoliščin, v katerih delujejo domovi, se ne kaže kot nujno potreben. Lahko bi dejavnosti celo bolj oviral kot pa omogočal pregled nad kompleksnejšimi vzgojnimi vsebinami in nalogami. Pomeni lahko tudi dodatno breme vzgojitelju, ki je pri podrobnejšem načrtovanju polno zavzet z dnevnimi pripravami in ovrednotenjem. Domovi, oz. pedagoški delavci v njih naj se sami odločijo za tedenski vzgojni načrt ali proti njemu v skladu z izkušnjami, pogoji dela, doslejšnjo prakso in organizacijo dela.

ac) Dnevne priprave in vrednotenje

Dnevne priprave so operacionalizacija mesečnih (tedenskih) vzgojnih načrtov. Pri tem pa moramo upoštevati, da v dnevne priprave ne moremo vključevati le načrtovanih vsebin, pač pa moramo iskati ravnotežje med nalogami iz obveznega, tzv. "železnega" programa, iz "skritega" programa, iz dnevnih dogodkov, na katere se je treba odzivati, in iz načrtovanega programa.

K obveznemu programu sodijo naloge, ki se iz dneva v dan ponavljajo. To so naloge, ki jih je treba opraviti, da ustanova deluje normalno, da so učenci nadzorovani in da upoštevajo hišni red. Te naloge ne terjajo posebnih priprav, imajo pa pomembno vzgojno funkcijo (oblikovanje navad).

K "skritemu" programu štejemo zavzetost učencev z vsebinami, ki po mnenju vzgojitelja ne sodijo v vzgojno ustanovo ali ni primeren čas, da bi o njih razpravljali, učenci pa so z njimi vseeno polno zaposleni. Pomislimo, kakšna je pozornost učencev pri učni uri, če je v tem času na televizijskem programu pomembna nogometna tekma. Tak program, ki zaposli večje število učencev, kaže aktualizirati in mu nameniti v dnevu nekaj časa.

Na dnevne dogodke se je treba odzivati, in to zahteva včasih večjo včasih manjšo količino časa. Ni jih mogoče predvideti, kot tudi ne "skritega" programa.

Navedene tri sestavine - stalni ("železni") program, "skriti" in nepredvidljivi program - zavzemajo znaten del dnevnega časa, vendar jih ni mogoče vključiti v dnevne priprave. Zaradi teh sestavin je treba često zmanjšati ali celo opustiti načrtovane vsebine. Edinole te pa je mogoče in tudi smotrno načrtovati v dnevnih pripravah. Če prvih treh sestavin ni mogoče načrtovati, pa je pomembno, da jih analiziramo in ovrednotimo, saj vsebinsko

bogatijo vzgojiteljev stik z učenci in celovit vzgojni proces.

Ne glede na relativno majhen izsek dnevnih priprav, ki so usklajene z vzgojiteljevim delovanjem v vsakodnevnih situacijah, pa omogočajo dnevne priprave načrtovano in odgovorno pedagoško delo, ki vključuje številne miselne procese. Tako se večja kvaliteta pedagoškega dela in uzavešča vzgojno delovanje.

Z letnim in mesečnim (tedenskim) vzgojnim načrtom (z dnevnimi pripravami in z njihovim ovrednotenjem), spremljamo in vrednotimo vzgojno delo. Dokument, ki vsebuje in združuje vse navedene sestavine, je dnevnik vzgojiteljevega dela. Tak, kot je uveljavljen v praksi, je obremenjen z vsebinami, ki ne pospešujejo pedagoškega procesa, pač pa ga ovirajo, še posebej, ker ima dokument tudi kontrolno funkcijo. Spremenjen mora postati ta dokument temeljni sestavni del pedagoškega procesa in vzgojiteljevega vzgojnega delovanja.

Dnevnik vzgojiteljevega dela vsebuje še zapiske o izvedbi vzgojnega dela in skupinski dinamiki. To pomeni primarno in sprotno vrednotenje vseh vzgojiteljevih prizadevanj in ugotavljanje učinkov teh prizadevanj, kar je nujna podlaga za nadaljnje kratkoročno in tudi dolgoročno načrtovanje vseh sestavin vzgojnega dela. Vse sestavine dnevnika in še posebej izvedba in skupinska dinamika služijo predvsem vzgojitelju, ki nosi glavna bremen pedagoškega procesa, in nato pedagoškim vodjem in svetovalnim službam, da skupaj iščejo boljše poti za doseganje vzgojnih ciljev in smotrov. Izvedba vzgojnega dela in skupinska dinamika vsebujeta kratke in kar se da pristne opise dogajanj v skupini, odnosov med učenci in med učenci ter delavci v domu, opise različnih pobud in prizadevanj učencev, odzivanja učencev na prizadevanja vzgojiteljev, opise razgovorov z učenci, ugotovitve o interesih, nagnjenjih in hotenjih učencev, ocene stopnje (po vsebini in kvaliteti) uresničitve dnevnega vzgojnega programa (načrtovanega in situacijsko pogojenega), hotenja, pričakovanja in predvidevanja vzgojitelja, ocene lastnega pedagoškega ravnanja in sprotne korekture oz. prilagoditve konkretnemu učencu in konkretnim pedagoškim situacijam, pa tudi želje vzgojitelja, njegove dvome, bojazni, uspehe in neuspehe.

Takšni zapiski so lahko vir pobud za iskanje boljših vsebin, oblik in metod vzgojnega dela, vendar le pod pogojem, da je dnevnik namenjen samokontroli vzgojitelja oz. razvoju in bogatenju pedagoškega procesa, ne pa zunanji kontroli oz. materialnemu vrednotenju vzgojnega dela.

2. Svetovanje in vrednotenje vzgojnega dela

Vzgojno delo je uspešno, ko so uresničeni vzgojni smotri, h katerim so naravnani vsi pedagoški posegi, ko so spoštovana načela, ki uokvirjajo pedagoško delovanje, ko je delo skladno s strokovnimi spoznanji, še posebej s spoznanimi zakonitostmi pedagoškega procesa, z normativnimi akti, s strokovnimi in družbenimi utemeljitvami. Uspešno je še, ko ustanova in njeni deli delujejo brezhibno, ko se oblikuje zdrava zveza med učenci in drugimi subjekti v domu.

Vzgojitelj mora delovati samostojno. Njegovo samostojnost opravičuje strokovno znanje in njegova celovita usposobljenost za pedagoško delo. Vendar ima oporo in pomoč pri pedagoškemu vodji oziroma pri ravnatelju, če je ta hkrati pedagoški vodja. Pedagoški vodja vzgojitelju pomaga tako, da ga usmerja, usklajuje njegovo delo in ga nadzoruje.

Svetovalno in nadzorno službo v domovih opravlja Zavod SRS za šolstvo kot strokovni organ Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo, najvišjega republiškega organa na področju vzgoje in izobraževanja. Zavod SRS za šolstvo spremlja, preučuje in vrednoti vzgojno delo doma in posameznih pedagoških delavcev. Nudi strokovno svetovalno in drugo pomoč ter ocenjuje uresničevanje smotrov in opravljenih nalog.

3. Analitično in znanstveno raziskovalno delo

Analitično in znanstveno raziskovalno delo poteka v domovih na lastno pobudo ali na pobudo ustrezne institucije zunaj doma (visokošolske znanstvene organizacije).

Samostojno opravljajo domovi strokovne analize in študije, ki imajo uporabno vrednost za neposredno vzgojno delo v domu. Pri tem se lahko povezujejo z drugimi domovi in posamezniki, s strokovnimi in raziskovalnimi ustanovami in samoupravnimi interesnimi skupnostmi, da jim pomagajo pri vsebini, metodologiji, s kadri, organizacijo ali materialno. Domske pedagoške delavce objavljajo v poljudnih in strokovnih publikacijah (dnevni tisk, Otrok in družina, Prosvetni delavec, Sodobna pedagogika, Vzgoja in izobraževanje, Mladina itd.) o svojih izkušnjah v domu ali analitičnem delu, v katerega se vključujejo v nenehnem izobraževanju.

Domovi oz. pedagoški delavci v njih dajejo pobude za raziskovalno pedagoško delo v domovih tistim institucijam, ki jim je to redna dejavnost. Pomagajo jim s predlogi o vsebini raziskav in z metodologijo dela (zbiranje empiričnega gradiva,

študij dokumentacije) ter se s svojimi pedagoškimi delavci vključujejo v neposredni raziskovalni proces.

Domovi tako pospešujejo celotni razvoj pedagoške znanosti ter si tako zagotavljajo strokovno in znanstveno rast.

Glavni vzgojni program za dnevne učence.

Uredil in založil: Zavod RS Slovesije za šolstvo

Predstavlja: Peter Mirkler

Družil: Matko Janković

Jezikovni pregled: mag. Marija Volčhenja

Kotičica: 650 ilustracij

„RAZMNOŽEVANJE“ Peko: Ljubljana, Rukovodilna c. 1986

Ljubljana, 1986

Okvirni vzgojni program za domače učencev .

Izdal in založil: Zavod SR Slovenije za šolstvo

Predstavniki: Peter Winkler

Uredil: Momčilo Jankovič

Jezikovni pregled: mag. Marija Velikonja

Naklada: 650 izvodov

„RAZMNOŽEVANJE“ Pleško, Ljubljana, Rožna dolina c. IV/36

Ljubljana, 1988

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000044961

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

383058